

گزارش اقتصاد اسلامی ایران

سال ۱۳۹۴

پژوهشکده اقتصاد و نگاه تربیت مدرس

دکتر مرتضی عزتی

به نام خداوند بخشنده مهربان

گزارش اقتصاد اسلامی ایران سال ۱۳۹۴

پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس

دکتر مرتضی عزتی

عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس

۱۳۹۵

شناسنامه

عنوان: گزارش اقتصاد اسلامی ایران سال ۱۳۹۴

پدیدآورنده: دکتر مرتضی عزتی

ناشر: پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس

ویراستار: سید محمد حسن مصطفوی

سال نشر: ۱۳۹۵

نوع نشر: کاغذی و الکترونیکی

شمارگان: ۵۰۰ + ۱۰۰۰

طرح جلد: محمد نوروزی

شابک: 978-964-6230-55-2

فهرست برگه

سرشناسه	: عزتی، مرتضی، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: گزارش اقتصاد اسلامی ایران سال ۱۳۹۴ / مرتضی عزتی؛ ویراستار سید محمدحسن مصطفوی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه تربیت مدرس، پژوهشکده اقتصاد، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۸۰ ص.: جدول، نمودار.
شابک	: 978-964-6230-55-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: اسلام و اقتصاد
موضوع	: Islam -- Economic aspects
موضوع	: اقتصاد -- ایران
موضوع	: Economics -- Iran
موضوع	: ایران -- اوضاع اقتصادی -- ۱۳۵۴ - ۱۳۹۴
موضوع	: Iran -- Economic conditions -- 1975 - 2015
شناسه افزوده	: مصطفوی، سیدمحمدحسن، ۱۳۳۵ -، ویراستار
شناسه افزوده	: دانشگاه تربیت مدرس. پژوهشکده اقتصاد
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ گ۴ع۴۲/۲/ BP۲۳۰
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۴۸۳۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۲۷۸۹۸۱

فهرست مطالب.....	۵
مقدمه.....	۹
ویژگی‌های برجسته این گزارش.....	۱۰
محتوای گزارش.....	۱۰
بخش نخست: پایه‌های نظری و چارچوب تدوین شاخص اسلامی بودن اقتصاد.....	۱۳
۱-۱. پایه‌های نظری.....	۱۴
۱-۱-۱. پایه‌های اعتقادی اسلام.....	۱۴
۱-۱-۲. جایگاه این پایه‌ها در اقتصاد.....	۱۵
۱-۱-۳. پایه‌های اقتصاد در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۸
۱-۱-۴. نظام اقتصادی اسلامی.....	۲۰
۱-۲. تدوین شاخص اسلامی بودن اقتصاد.....	۲۱
۱-۲-۱. مولفه‌های شاخص اسلامی بودن اقتصاد.....	۲۲
۱-۲-۲. شاخص اسلامی بودن اقتصاد.....	۲۳
۱-۲-۲-۱. تعریف متغیرهای شاخص اسلامی بودن اقتصاد.....	۲۳
۱-۲-۲-۲. تعیین داده‌های سازنده اندازه متغیرها و تعریف کارکردی آنها.....	۲۴
۱-۲-۲-۳. تعیین چگونگی ترکیب متغیرها.....	۲۵
۱-۲-۲-۴. گردآوری داده‌ها.....	۲۶
۱-۲-۲-۵. اندازه‌گیری شاخص.....	۲۶
۱-۲-۳. فرایند کار ساختن و اندازه‌گیری شاخص برپایه سنجش نظر متخصصان.....	۲۶
۱-۲-۳-۱. فرستادن پرسشنامه به اعضای پیوسته انجمن اقتصاد اسلامی.....	۲۷
۱-۲-۳-۲. پیگیری و دریافت پاسخ پرسشنامه.....	۲۷
۱-۲-۳-۳. ورود داده‌ها به نرم‌افزار.....	۲۷
۱-۲-۳-۴. میانگین‌گیری برای پاسخ هر پرسش در هر سال.....	۲۷
۱-۲-۳-۵. تبدیل پاسخ‌ها به گزاره‌های مثبت.....	۲۸
۱-۲-۳-۶. اندازه‌گیری شاخص هر مولفه.....	۲۸
۱-۲-۳-۷. تعیین سال پایه و ساختن شاخص سال پایه.....	۲۸

۲۸-۳-۲-۱. تغییرهای درصدی سالانه شاخص.....	۲۸
۲۸-۳-۲-۱. میانگین‌گیری برای ساختن شاخص کل.....	۲۸
بخش دوم: شاخص‌های اسلامی بودن اقتصاد ایران بر پایه داده‌های کارکرد اقتصاد.....	۲۹
جدول ۱-۲. شاخص ترکیبی اسلامی بودن اقتصاد ایران (متغیرهای کارکرد).....	۳۱
جدول ۲-۲. عدالت اقتصادی.....	۳۳
جدول ۲-۳. تامین اجتماعی.....	۳۶
جدول ۲-۴. سلامت اقتصاد ایران.....	۳۹
جدول ۲-۵. قانون‌گرایی.....	۴۲
جدول ۲-۶. رشد و توان تولید.....	۴۴
جدول ۲-۷. شاخص رواج قرض الحسنه.....	۴۶
بخش سوم: شاخص‌های اسلامی بودن اقتصاد ایران بر پایه نظر سنجی از	
متخصصان اقتصاد اسلامی.....	۴۹
جدول ۱-۳. شاخص ترکیبی کل اسلامی بودن اقتصاد ایران بر پایه نظرسنجی از	
متخصصان اقتصاد اسلامی.....	۵۱
جدول ۲-۳. سلامت (نبود فساد) اقتصادی در ایران بر پایه نظرسنجی از متخصصان اقتصاد	
اسلامی.....	۵۲
جدول ۳-۳. پرداخت واجبات دینی در اقتصاد ایران بر پایه نظرسنجی از متخصصان	
اقتصاد اسلامی.....	۵۳
جدول ۴-۳. کوشش مردم برای کسب درآمد حلال در اقتصاد ایران بر پایه نظرسنجی از	
متخصصان اقتصاد اسلامی.....	۵۴
جدول ۵-۳. پرهیز مردم از ربا در اقتصاد ایران بر پایه نظرسنجی از متخصصان اقتصاد اسلامی.....	۵۵
جدول ۶-۳. سازگاری زیرنظام‌های اقتصادی ایران با اقتصاد اسلامی بر پایه نظرسنجی از	
متخصصان اقتصاد اسلامی.....	۵۶
جدول ۷-۳. اسلامی بودن کلیت اقتصاد کشور بر پایه نظرسنجی از متخصصان اقتصاد اسلامی.....	۵۷
بخش چهارم: ارزیابی اسلامی سازی اقتصاد با نگاه به قانون‌گذاری.....	۵۹
۴-۱. روش انتخاب قانون‌های مهم.....	۶۰
۴-۲. قانون‌های مهم اقتصادی مصوب مجلس شورای اسلامی.....	۶۱
جدول ۱-۴. تعداد کل قانون‌ها و قانون‌های مهم اقتصادی.....	۶۱

جدول ۲-۴. قانون‌های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه عدالت.....	۶۲
جدول ۳-۴. قانون‌های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه تامین اجتماعی.....	۶۲
جدول ۴-۴. قانون‌های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه سلامت اقتصادی و نبود تباهی (فساد).....	۶۳
جدول ۵-۴. قانون‌های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه قانون‌گرایی.....	۶۴
جدول ۶-۴. قانون‌های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه رشد و توان تولید.....	۶۴
جدول ۷-۴. قانون‌های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه رعایت آموزه‌های اسلامی..	۶۶
۳-۴. مقایسه قانون‌های مهم اقتصادی در زمینه هر یک از ۶ مولفه اسلامی بودن اقتصاد	۶۷
جدول ۸-۴. تعداد قانون‌های مهم اقتصادی در زمینه هر یک از ۶ مولفه اسلامی بودن اقتصاد.....	۶۷
پیوست‌ها	۶۹
پیوست ۱: اشاره روش‌شناسی	۷۰
۱. پایه‌های روش‌شناسی شاخص	۷۱
۲. تعیین مولفه‌های شاخص.....	۷۱
۳. تعریف کارکردی متغیرها.....	۷۲
۴. تعیین داده‌های سازنده اندازه متغیرها و تعریف کارکردی آنها.....	۷۲
۵. تعیین چگونگی ترکیب متغیرها.....	۷۳
الف. روش‌های ترکیب پارامتری.....	۷۳
ب. روش ترکیب ناپارامتری.....	۷۴
۶. گردآوری داده‌ها.....	۷۵
۷. اندازه‌گیری شاخص	۷۵
پیوست ۲. منبع داده‌ها.....	۷۶
پیوست ۳. پرسشنامه نظر سنجی از متخصصان اقتصاد اسلامی.....	۷۷

مقدمه

آیا اقتصاد ایران اسلامی است؟ دیدگاه‌های گوناگونی در این زمینه وجود دارد. ولی با وجود این دیدگاه‌ها، مهم آن است که بتوان با معیارهایی با پایه اسلامی، آن را اسلامی دانست. این گزارش کوششی برای این کار است. برای دادن پاسخ درست به این پرسش، می‌بایست ۳ چیز را روشن کرد. نخست اینکه از نگاه ما اسلام چیست و پایه‌های (اصول) آن چیست؟ دوم اینکه اقتصاد اسلامی چیست و چه چیزهایی را در دامنه اقتصاد اسلامی می‌دانیم؟ و سوم اینکه معیارهایی که بر پایه این دو می‌تواند اسلامی بودن یک اقتصاد را نشان دهد، چه چیزهایی هستند؟ در زمینه این ۳ موضوع نیز دیدگاه‌های گوناگونی ارایه شده است. برای آشنایان به این موضوع، دیدگاه‌ها روشن است. این گزارش جایگاه ارایه این دیدگاه‌ها نیست، ولی ما با یک چارچوب روشن و پایه‌ای به اسلام نگاه می‌کنیم و آرایش‌های آن را نمی‌پذیریم. این پایه رویکرد ما به اسلام است.

سال‌ها این مساله که اقتصاد کشورهای اسلامی و اقتصاد ایران چه نسبتی با اقتصاد اسلامی دارد، موضوع بررسی‌ها و سخنان اندیشمندان بوده است. به گونه‌ای که سید جمال‌الدین اسدآبادی سال‌ها پیش این موضوع را چالش مهمی برای کشورهای اسلامی می‌داند و با سخن شناخته شده خود می‌گوید که در غرب مسلمانی دیدم و در کشورهای اسلامی مسلمان. این موضوع به اندازه‌ای مهم بوده است که بسیاری به آن پرداخته‌اند و برخی نیز معیارها و شاخص‌هایی برای آن ارایه کرده‌اند. به گونه‌ای که برای هر شاخصی که در این زمینه ارایه شده است نقدهای بسیار گسترده‌ای وارد شده است و از سوی نقدکنندگان، کوشش شده است درستی آن به چالش کشیده شود. با این وجود هر یک از اینها کوششی بسیار مفید برای درک بهتر حرکت جامعه‌های مسلمان به سوی اسلامی شدن اقتصادشان است. در ایران نیز کوشش‌هایی در این زمینه انجام شده است. با این همه برداشت من این بوده است که می‌توان کار بسیار بهتری انجام داد. بر پایه این برداشت چندین سال است در زمینه ساختن شاخص‌های اسلامی سازی و بومی سازی اقتصاد کوشش داشته‌ام و حاصل آن چند شاخص ترکیبی در زمینه‌های گوناگون اقتصادی مانند شاخص ترکیبی عدالت، شاخص ترکیبی سند چشم‌انداز، شاخص ترکیبی بومی برای فساد

اقتصادی، شاخص تبعیض اقتصادی میان منطقه‌ای و مانند اینها بوده است. یافته مهم این بررسی - های من این بوده است که می‌توان یک شاخص ترکیبی برای اقتصاد اسلامی در ایران ساخت. در سال ۱۳۹۳ این اندیشه را با همکارانم در پژوهشکده اقتصاد مطرح کردم و دیدگاه آنها را گرفتم. رییس وقت پژوهشکده، آقای دکتر علی محمد احمدی، پذیرفتند که هر پشتیبانی لازم باشد از سوی پژوهشکده انجام خواهند داد. کار را پیگیری کردم. در سال ۱۳۸۴ گزارش سال ۱۳۸۳ آماده شد. آن را در همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی ارایه کردم که استقبال خوبی از آن شد. با این حال گزارش را به آقایان دکتر دادگر و دکتر مزینی دادم و ایشان به دقت آن را خواندند و پیشنهادهای بسیار ارزنده‌ای را در باره آن ارایه کردند. پیشنهادهای را در گزارش به کار بستم. زمان بازبینی تا پایان سال ۱۳۹۴ رسید. در این زمان تصمیم بر آن گرفتم داده‌های سال ۱۳۹۴ را به آن بیافزایم. آن را افزودم و در بهار سال ۱۳۹۵ آماده شد. گزارش در پیش روی شما حاصل این فرایند است. این بررسی می‌تواند از چند جنبه نو باشد. نخست اینکه در یک چارچوب علمی و با روش - های پذیرفته شده علمی انجام می‌شود. دوم اینکه در این گزارش کوشش شده است روند این شاخص‌ها برای سال‌های گذشته نیز به دست آید. سوم اینکه در این گزارش کوشش می‌شود ترکیبی از داده‌ها و روش‌ها برای اندازه‌گیری اسلامی بودن اقتصاد به کار رود تا گویایی بهتری داشته باشد.

در این زمینه کوشش این بررسی آن بوده است که داده‌های تولید شده در منابع داخلی کشور از سازمان‌هایی که مسوول تهیه این داده‌ها بوده‌اند، به کار برده شود. تنها در جایی که داده‌ها به هیچ صورت در ایران وجود نداشته، از داده‌های منابع جهانی استفاده شده است. در زمینه اسلامی بودن اقتصاد در کشور داده‌هایی تولید نمی‌شود و داده‌هایی که به کار رفته است، داده‌هایی است که می‌تواند به گونه‌ای نشانگر اسلامی بودن اقتصاد باشد، ولی این داده - ها بسیار محدود هستند. برای کامل‌تر شدن شاخص ساخته شده بر پایه کارکرد اقتصاد، کوشش شده است همراه این داده‌ها در این بررسی از شاخصی با مبنای نظر سنجی از اندیشمندان این حوزه نیز کمک گرفته شود تا بخشی از نارسایی داده‌ها را پوشش دهد.

ویژگی‌های برجسته این گزارش

با نگاهی به کارهای انجام شده در این زمینه و مقایسه این گزارش با آنها می‌توان ویژگی‌های برجسته این گزارش را چنین برشمرد:

۱. این گزارش نخستین گزارش سالانه اقتصاد اسلامی جمهوری اسلامی ایران است.
۲. در این گزارش کوشش شده است پایه نظری کار بر اصل‌های پذیرفته شده در اسلام

گذارده شود.

۳. در این گزارش کوشش شده است شاخص‌هایی به کار گرفته شود که با برداشت‌های گوناگون از اسلامی بودن اقتصاد سازگار باشد.
۴. در این گزارش کوشش شده است با کمترین داده‌ها ارزیابی انجام شود که کار را از پیچیدگی برهاند و ارزیابی، به‌کارگیری و نقد آن را برای همگان آسان کند.
۵. در این گزارش کوشش شده است با دو روش داده‌های کارکرد و نیز داده‌های نظر سنجی از متخصصان اقتصاد اسلامی، ارزیابی کامل‌تر شوند و در کنار آن نگاهی به قانون‌های تصویب شده در راستای هدف‌های اقتصادی اسلامی بشود.
۶. در این گزارش کوشش شده است داده‌هایی به کار گرفته شود که در ایران تولید شده یا پایه تولید آن و داده خام آن از ایران گرفته شده است.
۷. در این گزارش کوشش شده است، شاخص‌های ارایه شده، همه سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی را در بر بگیرد. چون بسیاری از داده‌ها برای سال ۱۳۵۸ تولید نشده‌اند، داده‌ها از سال ۱۳۵۹ تا سال ۱۳۹۴ آورده شده است.

محتوای گزارش

در این گزارش در بخش نخست پایه‌های نظری و چارچوب تدوین و اندازه‌گیری شاخص ارایه شده است. سپس در بخش دوم شاخص‌های انفرادی و ترکیبی برای اندازه اسلامی بودن اقتصاد ایران بر پایه داده‌های کارکرد اقتصاد آورده شده است. در بخش سوم با گرفتن دیدگاه متخصصان اقتصاد اسلامی در باره اندازه اسلامی بودن اقتصاد ایران شاخص ساخته شده و ارایه شده است. در بخش چهارم این گزارش یک بررسی کوتاه از قانون‌گذاری و قانون‌های تصویب شده مهم اقتصادی ایران در زمینه مولفه‌های اسلامی بودن اقتصاد انجام شده است. در بخش پایانی که پیوست گزارش است، اشاره روش شناسی شاخص سازی، همراه منابع و نیز پرسشنامه نظر سنجی آورده شده است.

با این همه این گزارش کاستی‌های بسیاری دارد که برخی از آنها را می‌دانیم و در تلاش برای رفع آنها هستیم، ولی بی شک کاستی‌های بسیار بیشتری دارد که از نگاه و دانش ما فراتر است. بر این پایه از همه اندیشمندان تقاضا داریم کاستی‌های آن را به ما گوشزد کنند تا به یاری خدا بتوانیم از اندیشه نیک آنها بهره‌برداری کنیم و در بهبود این گزارش به کار

بگیریم. بی شک این مهر اندیشمندان شما ارزشمندتر از تهیه اصل این گزارش است. در این گزارش از همراهی همکاران گرامیم در پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس، آقایان دکتر یدالله دادگر و دکتر امیرحسین مزینی که در جایگاه داور آن را بررسی کرده‌اند و آقای محمد حسن مصطفوی که ویرایش این گزارش را انجام داده‌اند، برخوردار بوده‌ام. از ایشان بسیار سپاسگزارم. همچنین از اعضای بزرگوار انجمن اقتصاد اسلامی ایران که پاسخگوی پرسشنامه این بررسی بوده‌اند و همکاران ارجمندی که در گردآوری داده‌ها و پردازش آن مرا یاری کرده‌اند، آقایان دکتر محمد رضایی و یونس سلمانی و خانم فاطمه سادات احمدی، سپاسگزاری ویژه دارم. از موسسه توسعه آینده فرهنگ سپاسگزاری می‌کنم که کمک هزینه‌ای پرداخت کرده است تا به همکاران این گزارش که در گردآوری داده‌ها همکاری داشته‌اند، پرداخت کنم. از ریاست پژوهشکده اقتصاد، آقای دکتر عباس عساری نیز بسیار سپاسگزارم که اجازه انتشار این گزارش را از سوی پژوهشکده اقتصاد داده‌اند. امید داریم پذیرش درگاه یکتای بی‌همتا را برایمان دربر داشته باشد. همچنین از اندیشمندان بزرگواری که این گزارش را می‌بینند، تقاضامندم ما را مرهون نقدهای ارزشمندشان کنند تا بتوانیم در سال‌های آینده کار درخور و شایسته‌تری را به جامعه علمی و اجرایی کشور ارائه کنیم.

مرتضی عزتی

خرداد ۱۳۹۵

بخش نخست

**پایه‌های نظری و چارچوب تدوین
شاخص اسلامی بودن اقتصاد**

پایه‌های نظری و چارچوب تدوین شاخص اسلامی بودن اقتصاد ایران که در این گزارش روشن کننده راه این بررسی است، در این بخش توضیح داده می‌شود.

۱-۱. پایه‌های نظری

پایه‌های نظری اسلامی بودن اقتصاد بر اصول اعتقادی اسلام استوار است. بر این پایه نخست اصول اعتقادی اسلام آورده می‌شود و بر پایه آن چارچوب نظری اسلامی بودن اقتصاد ارائه می‌شود.

۱-۱-۱. پایه‌های اعتقادی اسلام

اعتقاد به الله^۱ به معنی اعتقاد به خدای یگانه خالق، عالم و قادر مطلق است که انسان را آفرید، از روح خود در او دمید و او را جانشین خود بر روی زمین قرار داد. انسان را بیهوده نیافرید، هدفدار و برای تکامل آفرید، این جهان و جهان دیگر را برای استفاده او آفرید تا با بهره‌برداری از آن به تکامل برسد. الله انسان را از خود آفرید و بازگشت او را به خود قرار داد. مقصد او را مشخص کرد، وسایل پیدا کردن (هدایت به) هدف و همچنین راه و ابزار کار را به او داد. خدای عادل است که از انسان به تناسب آنچه به او داده است انتظار و توقع دارد و جهان پس از مرگ را برای پاداش دهی به انسان‌هایی قرار داد که راه تکامل را با به کارگیری ابزار داده شده به آنها پیموده‌اند.

از باور به الله، اصل‌هایی ریشه می‌گیرد که به آنها اشاره می‌کنیم.

۱. نخستین اصل، آن است که چنین خدایی امکان بیش از یکی بودن ندارد و همه چیز از او است و هر قدرت و توانی از جمله وجود انسان و توانایی‌های او از خدا است و انسان از او و جانشین او در زمین است.

۲. اصل دیگر اینکه این خدا که همه جهان را آفریده، مالک همه جهان است. او که رحمت است،

۱. توجه شود که در اسلام پذیرش مبنای اعتقاد به توحید و اصول نشأت گرفته از آن باید مبتنی بر عقل باشد و پذیرش به شیوه اعتمادی مردود است.

ظلم نخواه کرد. پس خدا عادل است و عدالت در نظام آفرینش یک اصل است.

۳. اصل دیگر که بر پایه این اعتقاد شکل می‌گیرد، اصل وجود حیات پس از مرگ و قیامت است که مبتنی بر پذیرش خلقت الهی هدفدار برای تکامل انسان است (معاد).
۴. چون خدا عادل است و انسان را برای تکامل آفرید و در جهان دیگر از او بازخواست خواهد کرد، اهداف و ابزار لازم را برای او ارائه کرده است. برای این منظور ابزار هدایت کافی و ابزار دستیابی به تکامل را فراهم کرده است. ابزار اصلی هدایت او به تکامل دو گونه است، یکی ابزار هدایت فردی برای همه که دو نوع عقل و تجربه است و برای هر انسان آفرید و دیگری هدایت از راه فرستادن پیامبران (و امامان) است. بر این اساس اصل چهارم اصل هدایت الهی به تکامل است که با عنوان هدایت از طریق عقل و تجربه و پیامبران و امامان^۲ بیان می‌شود.^۳

پذیرش الله نیازمند پذیرش این اصول اعتقادی است و پذیرش اینها، باورها و اعتقادات انسان‌ها و جوامع را شکل می‌دهند. چون باورها و اعتقادات سیاستگذاران یکی از پایه‌های اساسی سیاستگذاری آنها است، سیاستگذاران سیاست‌هایی ارائه خواهند کرد که با باورها و اعتقادات آنها سازگار باشد. این پایه‌ها (اصل‌ها)، انسان‌ها را به هدف‌ها و آرمان‌ها و نیز ابزار و راه‌های قابل استفاده رهنمون می‌کند. بنابر این جامعه و اقتصاد پی‌ریزی شده بر این پایه‌ها، پیامدهایی سازگار با این پایه‌ها را به بار خواهد آورد.

۲-۱-۱. جایگاه این پایه‌ها در اقتصاد

برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در اقتصاد ۲ بخش اساسی دارد: یکی هدف‌ها و آرمان‌ها و دیگری ابزار و راه‌ها. پایه اسلام اعتقاد به الله و پذیرش اصل‌های ریشه گرفته از آن، یعنی توحید، عدل، معاد، نبوت، امامت، همراه اصالت انسان و عقل او در برابر غیر خدا (اصالت وابسته انسان به خدا) است. این اصل‌ها می‌توانند در کارکردها به اصل‌های اجرایی و کارکردی برای زندگی

۲. چون عقل برای همه حجت است و همه آن را پذیرفته‌اند وجه تمایز اسلام و غیر اسلام نیست. اما در اسلام اصل پایه بودن عقل برای کسب هدایت پذیرفته شده است و بر این پایه حکمی را که عقل تأیید کند، از نظر اسلام پذیرفته شده است.

۳. به تبع اصل هدایت از طریق فرستادگان الهی، اعتقاد به وحی، فرشتگان و غیب نیز حاصل می‌شود.

فردی و اجتماعی انسان و چارچوب‌های سازنده حرکت‌های انسان یعنی چارچوب‌هایی برای تعیین هدف‌های جامعه و اقتصاد آن و همچنین برخی قانون‌ها و ابزارهای قابل استفاده در ساخت آن تبدیل شوند.

۱. از اصل توحید و باور جانشینی انسان برای خدا، این برداشت قابل استفاده است که انسان محور حرکت‌ها و به جانشینی از خدا مالک همه آن چیزهایی است که در اختیار او قرار داده شده است. بر این پایه از دیدگاه اسلامی انسان محور همه نظام‌ها و برنامه‌های زندگی در این جهان (و اجتماع) است. پس اقتصاد برای انسان است. آزادی انسان در کار اقتصادی و حرکت تکاملی می‌تواند نتیجه کلی این اصل در اقتصاد باشد. نتیجه دیگر آن برابری همه انسان‌ها در اقتصاد است.

۲. این انسان، جانشین خدا است. باید همه کردارهای خود را در راستای این جانشینی انجام دهد. او پاسخگوی کردار خود (در همه زمینه‌ها و اقتصاد) نزد خدا خواهد بود. خدا انسان و جهان را برای تکامل آفرید، پس انسان‌ها باید اقتصاد را در جهت تکامل بسازند. برای تکامل باید همه منابع با کارایی کامل به کار گرفته شود و این می‌رساند که ما باید از منابع در اختیار خود بهره‌مندی بهینه داشته باشیم که این بهینگی محور علم اقتصاد نیز هست. همچنین از اصل توحید و خلقت انسان از ماده (خاک) و دمیدن از روح خدا در آن، می‌تواند اصل مادی و معنوی بودن انسان و ضرورت حرکت انسان به سوی تحقق بهینه مادی و معنوی برداشت شود. لازمه تحقق این بهینگی، حرکت جامعه در راستای رشد و توان تولیدی حداکثری است و حرکت در راستای انسان محوری، رفاه همگانی و نبود فقر می‌تواند نتیجه اقتصادی دیگر این اصل باشد.

۳. از اصل عدالت لزوم تحقق عدالت توسط انسان به عنوان جانشین خدا بر روی زمین برداشت می‌شود و از آن، اصل عدالت محوری اقتصاد و ضرورت حرکت همه اجزای آن بر قاعده کلی عدالت برداشت می‌شود. به سخن دیگر نمی‌توان هیچ هدف و ابزاری مغایر با عدالت را در اقتصاد گنجاند.

۴. از دو اصل عدالت و جانشینی انسان (در انسان محوری) چنین بر می‌آید که همه انسان‌ها برابر هستند، همه نعمت‌ها برای همه آنها آفریده شده است و همه باید از نعمت‌های اقتصادی بهره‌مند شوند. حتا انسان‌هایی که توانایی ایجاد و خلق نعمت و به دست آوردن آن را ندارند، باید نیازهایشان تامین شود. از این پایه بایسته تامین اجتماعی در زمینه‌های گوناگون برداشت می‌شود.

۵. از اصل رستاخیز، هدفداری آفرینش انسان و جامعه برداشت می‌شود و این هدفداری می‌گوید هر انسانی به اندازه تلاش و کوشش خود پاداش خواهد گرفت. یک برداشت از این اصل، کامل کننده انسان محوری و عدالت است که می‌گوید عدالت به معنای رسیدن حق هر صاحب حقی به او و زیر پا نگذاشتن حق دیگران و یا تصرف نکردن در حق دیگران است. حق برخوردار از کار و زندگی سالم و جامعه سالم و پایمال نشدن دسترنج انسان‌ها از حقوق انسانی و دینی است و از این بر می‌آید که خوردن مال دیگران از راه رشوه، اختلاس، دزدی و همه راه‌های خلاف قانون و حتی تورم در تعارض با دین است و جامعه‌ای که این تباهی‌ها (فسادها و جرم‌ها) در آن وجود داشته باشد از جامعه دینی دور است. بر این پایه می‌توان گفت در این چارچوب سلامت اقتصادی نشانه اسلامی بودن اقتصاد است.

۶. همچنین از اصل رستاخیز و وجود زندگی پس از مرگ، هدفدار بودن آفرینش انسان به دست می‌آید. از اصل رستاخیز همراه لزوم حرکت انسان در جهت تکامل، ضرورت حرکت انسان‌ها در چارچوب آموزه‌های دینی (و اخلاق که پایه زندگی دینی دانسته می‌شود) به دست می‌آید و بر این پایه آشکار می‌شود که انسان باید در این جهان بکوشد تا چنان زندگی کند که زندگی پس از مرگ خوبی داشته باشد. برای زندگی بهتر در جهان پس از مرگ هم باید راه درست آن را بییماید. این راه به کارگیری آموزه‌های دینی و انجام کار در راستای آموزه‌های دینی است. از این اصل آشکار می‌شود که کردار برابر آموزه‌های دینی می‌تواند نشان‌دهنده اسلامی بودن جامعه باشد. پس کارکرد اقتصاد برابر آموزه‌های اقتصادی دین و قانون، هم در سطح کارگزاران و هم در سطح مردم نشانه اسلامی بودن اقتصاد است.

۷. از اصل هدایت انسان با ابزار عقل، تجربه و هدایت بیرونی چنین بر می‌آید که نظام جامعه و اقتصاد آن باید بر پایه علم (حاصل مشترک عقل و تجربه) و وحی طراحی شود. چنین نظامی آرمان‌ها و اهداف علمی و دینی را تحقق خواهد بخشید. پس قوانین و مقررات اقتصادی و نظام‌های اقتصادی باید سازگار با اسلام و علم و به سخن دیگر اسلامی باشند. همراه با این، باید در جامعه این قوانین رعایت شوند. قانون مداری و حاکمیت قانون و تعرض نشدن به حق دینی و قانونی دیگران می‌تواند نشانه‌ای از جامعه اسلامی باشد.

این اصول در زمینه‌های حرکت انسان، اهداف و چارچوبی را مشخص می‌کنند که می‌توان گفت حرکت در این چارچوب، زندگی ترسیم شده برتر انسان در دو جهان است و بر این پایه

این اهداف و چارچوب، اهداف و چارچوب اقتصاد اسلامی خواهد بود و اگر یک اقتصاد با این چارچوب سازگار بود می‌توان آن را اسلامی نامید.

چارچوب یاد شده در بالا، چارچوبی است که می‌توان آن را در قانون اساسی جمهوری اسلامی نیز دید. به سخن دیگر اگر به پایه‌های نظری اقتصاد در جمهوری اسلامی بنگریم، می‌توانیم اینگونه در نظر بگیریم که طراحی این نظام بر پایه اسلام است و آنچه در چارچوب حقوق اساسی این نظام، یعنی قانون اساسی کشور، در باره اقتصاد دیده شده است، پایه‌های نظری اقتصاد اسلامی است. از این رو چند اصل مرتبط با این موضوع را در ادامه آورده‌ایم.

۳-۱-۱. پایه‌های اقتصاد در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

می‌توان گفت پایه مستند و معتبر برای سیاست‌ها و برنامه‌های ایران، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است. این قانون باید پایه همه برنامه‌ها و کارهای اجرایی کشور باشد. این قانون اصول متعددی دارد که این اصول، چارچوب‌ها و اهداف مطلوب کشور را ترسیم کرده‌اند. می‌توان در توضیح بخشی از هدف‌های کلی اسلامی که برگرفته از اصول اعتقادی اسلام است، قانون اساسی را نیز ملاک متقن و قابل اتکا دانست. زیرا اصول اعتقادی قانون اساسی، برداشت خبرگان مذهبی و ملی این ملت از اصول اسلام است. اصول دوم و سوم قانون اساسی ترسیم خوبی از اصول اعتقادی و هدف‌های اجرایی کشور ارایه کرده‌اند. این اصول اعتقادی و اجرایی باید پایه طراحی هدف‌ها، آرمان‌ها و نیز راه‌ها و ابزار توسعه ایران و برپایه آن، توسعه اقتصاد ایران باشد.

اصل ۲. جمهوری اسلامی، نظامی است بر پایه ایمان به:

۱. خدای یکتا (لااله الاالله) و اختصاص حاکمیت و تشریح به او و لزوم تسلیم در برابر امر او.
 ۲. وحی الهی و نقش بنیادی آن در بیان قوانین.
 ۳. معاد و نقش سازنده آن در سیر تکاملی انسان به سوی خدا.
 ۴. عدل خدا در خلقت و تشریح.
 ۵. امامت و رهبری مستمر و نقش اساسی آن در تداوم انقلاب اسلام.
 ۶. کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسوولیت او در برابر خدا که از راه:
- الف. اجتهاد مستمر فقهای جامع‌الشرایط براساس کتاب و سنت معصومین سلام‌الله علیهم اجمعین.

- ب. استفاده از علوم و فنون و تجارب پیشرفته بشری و تلاش در پیشبرد آنها.
- ج. نفی هرگونه ستمگری و ستمکشی و سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، قسط و عدل و استقلال

- سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و همبستگی ملی را تامین می‌کند.
- اصل ۳. دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم، همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد:
۱. ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی براساس ایمان و تقوا و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی.
 ۲. بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی در همه زمینه‌ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر.
 ۳. آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان برای همه، در تمام سطوح و تسهیل و تعمیم آموزش عالی.
 ۴. تقویت روح بررسی و تتبع و ابتکار در تمام زمینه‌های علمی، فنی، فرهنگی و اسلامی از طریق تاسیس مراکز تحقیق و تشویق محققان.
 ۵. طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب.
 ۶. محو هرگونه استبداد و خودکامگی و انحصارطلبی.
 ۷. تامین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون.
 ۸. مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش.
 ۹. رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه، در تمام زمینه‌های مادی و معنوی.
 ۱۰. ایجاد نظام اداری صحیح و حذف تشکیلات غیرضرور.
 ۱۱. تقویت کامل بنیه دفاع ملی از طریق آموزش نظامی عمومی برای حفظ استقلال و تمامیت ارضی و نظام اسلامی کشور.
 ۱۲. پی‌ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه برطبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت و تعمیم بیمه.
 ۱۳. تامین خودکفایی در علوم و فنون صنعت و کشاورزی و امور نظامی و مانند اینها.
 ۱۴. تامین حقوق همه جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون.

۱۵. توسعه و تحکیم برادری اسلامی و تعاون عمومی بین همه مردم.

۱۶. تنظیم سیاست خارجی کشور براساس معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی دریغ از مستضعفان جهان.

۴. کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید براساس موازین اسلامی باشد.

۹. در جمهوری اسلامی ایران آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور از یکدیگر تفکیک ناپذیرند و حفظ آنها وظیفه دولت و آحاد ملت است. هیچ فرد یا گروه یا مقامی حق ندارد به نام استفاده از آزادی به استقلال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و تمامیت ارضی ایران کمترین خدشه‌ای وارد کند و هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادی‌های مشروع را، هر چند با وضع قوانین و مقررات، سلب کند.

چنانچه قابل برداشت است، اصول اعتقادی قانون اساسی، همان اصول اعتقادی اسلامی است. این اصول قانون اساسی، بخشی از هدف‌های اصلی و بخشی از هدف‌های مطلوب توسعه و هم بخشی از ابزارها و راه‌ها و نیز چارچوبی برای ترسیم برنامه‌ها و سیاست‌های اجرایی یا به سخن دیگر، ابزارها و راه‌های توسعه را بیان می‌کند که باید برای اسلامی بودن کشور در نظر گرفته شوند.

با توجه به اینکه اصول اعتقادی آورده شده در قانون اساسی با اصول اعتقادی اسلام یکی است، هدف‌های اصلی قابل برداشت از این اصول مشابه هدف‌های اصلی قابل برداشت از اصول اعتقادی اسلام است که در این گزارش آورده شده است. یعنی اقتصاد بر پایه قانون اساسی و با همان هدف‌هایی که در بالا آورده شدند، همان اقتصاد اسلامی است، اقتصادی بر پایه کرامت و ارزش‌والای انسان و آزادی توأم با مسوولیت او در برابر خدا، افزایش توان تولید و رفاه، عدالت، تامین اجتماعی، سلامت اقتصادی، قانون مداری و کردار برای رشد معنوی یعنی برابر آموزه‌های اسلامی.

۴-۱-۱. نظام اقتصادی اسلامی

برای واژه نظام، تعریف‌های بسیاری آمده است. هر یک از اینها و تعریف‌های دیگر به گونه‌ای می‌گویند نظام، یک مجموعه هماهنگ و بسامان است که برای رسیدن به هدفی روشن، کار می‌کند. نکته‌های مهم این تعریف‌ها این است که نظام یک مجموعه است، این مجموعه، هماهنگ و بسامان‌دار و کارکردش، دستیابی به هدف یا هدف‌هایی روشن است. با همین نگاه

کوتاه به این سه ویژگی «نظام» بسنده می‌کنیم.

برای نظام اقتصادی نیز تعریف‌های بسیاری داده شده است. در این تعریف‌ها، نظام، همان است و در کنار آن برای جداسازی نظام اقتصادی از دیگر نظام‌ها برخی، هدف نظام اقتصادی را اقتصادی دانسته‌اند و برخی، ابزار یا بخش‌های (اجزای) آن را اقتصادی می‌دانند. افزون بر اینها، از مجموعه تعریف‌های نظام اقتصادی می‌توان دو نکته را مهم دانست: یکی اینکه نظام اقتصادی، مانند هر نظام دیگر، یک مجموعه هماهنگ است و دوم اینکه زیرنظامی از نظام جامعه است؛ یعنی نظام اقتصادی، یک زیرنظام است که در بالادست، همان هدف نظام جامعه را پیگیری می‌کند و باید با زیرنظام‌های دیگر و نظام جامعه هماهنگ باشد. پس می‌توان گفت تفاوت اصلی نظام‌های اقتصادی در بخش‌ها (اجزا) و هدف‌های آنها نهفته است، هرچند با هدف و بخش‌های یکسان، کارکرد نظام‌ها نیز ممکن است ناهمسان باشد.

هدف‌ها و بخش‌های نظام‌ها بر پایه مکتب و علم تعیین می‌شود. مکتب هر جامعه‌ای باید‌ها و نیاید‌های جامعه را تعیین می‌کند و هدف‌های یک نظام از این دسته باید‌ها هستند. اگر مکتب با علم سازگار باشد، این دو با هم، باید‌ها و نیاید‌ها را روشن می‌کنند و برخی بخش‌های نظام نیز بر پایه مکتب و برخی بر پایه دانش، علم، تجربه و شناخت‌های دیگر ساخته می‌شوند. اگر نظام اقتصادی اسلامی باید در این زمینه‌ها متفاوت از دیگر نظام‌ها باشد. بر این پایه هدف‌ها، قوانین و مقررات و برخی کارکردهای نظام اقتصادی اسلامی می‌تواند متفاوت از نظام‌های غیر اسلامی باشد. اینها می‌توانند وجوه تمایز اصلی اسلامی بودن در نظام اقتصادی باشند. همچنین می‌توان نظام اقتصادی را به زیرنظام‌های اقتصادی جداسازی کرد که برخی از زیرنظام‌ها، اسلامی و برخی، غیر اسلامی باشند. بر این پایه، بهتر است در ارزیابی اسلامی بودن، زیرنظام‌ها را جداگانه بررسی کرد. می‌توان زیر نظام‌های اقتصادی را که می‌توانند جنبه اسلامی و غیر اسلامی داشته باشند، شامل زیرنظام‌های اقتصادی زیر دانست: نظام تولید، نظام مصرف، نظام پولی و بانکی، نظام مالیاتی، نظام مالی (بازار سرمایه) و قوانین و مقررات جامعه. اینها افزون بر کلیت اقتصاد جامعه، می‌توانند موضوع بررسی جداگانه هم باشند.

۲-۱. تدوین شاخص اسلامی بودن اقتصاد

بر پایه چارچوب نظری ارائه شده در بخش نخست و چارچوب روش‌شناختی پیوست، در اینجا

چگونگی ساختن شاخص اسلامی بودن اقتصاد ایران توضیح داده می‌شود.

۱-۲-۱. مولفه‌های شاخص اسلامی بودن اقتصاد

بر پایه آنچه در چارچوب نظری گفتیم، می‌توان مولفه‌های اسلامی بودن را با دو رویکرد شناسایی کرد. یکی، مولفه‌هایی که از چارچوب نظری اسلامی بودن به دست می‌آیند و دیگری، مولفه‌هایی که در تعریف نظام اقتصادی می‌تواند به دست آید، یعنی زیرنظام‌های نظام اقتصادی را مولفه بدانیم.

از روی چارچوب بیان شده در فصل نخست، مولفه‌هایی را که می‌توانند نشان‌گر اسلامی بودن اقتصاد باشند، به صورت زیر به دست می‌آوریم.

۱. یک مولفه پایه‌ای اقتصادی پذیرفته شده در اسلام، رشد، توسعه و رفاه اقتصادی جامعه است که بر پایه اصل جانشینی انسان خواسته اسلامی است.

۲. دومین مولفه اسلامی بودن اقتصاد که می‌توان از این چارچوب نظری به دست آورد، عدالت است.

۳. سومین مولفه این اقتصاد، تامین اجتماعی است

۴. چهارمین مولفه، سلامت اقتصادی و نبود تباهی و فساد است.

۵. می‌توان پنجمین مولفه اسلامی بودن اقتصاد را حاکمیت قانون و رعایت قوانین و مقررات اسلامی در جامعه دانست.

۶. ششمین مولفه رعایت آموزه‌های اسلامی در زمینه اقتصاد است.

از سوی دیگر می‌توان زیر نظام‌های اقتصادی را چنین جدا سازی کرد:

۱. نظام پولی

۲. بازار سرمایه

۳. نظام تولید

۴. نظام مصرف

۵. بازار کار

۶. نظام مالیاتی

۷. قوانین و مقررات

هر یک از این‌ها می‌توانند با یک یا چند متغیر تعریف شوند. می‌دانیم که روش‌های گوناگون اندازه‌گیری پدیده‌های اقتصادی و اجتماعی چند بعدی، کاستی‌هایی دارند. برای

اینکه بتوانیم بخشی از این کاستی‌ها را کاهش دهیم و ارزیابی بهتری داشته باشیم، از دو روش ساختن شاخص بر پایه داده‌های کارکرد اقتصاد یا واقعیت رخ داده مشهود و روش سنجش دیدگاه متخصصان اقتصاد اسلامی در باره اسلامی بودن اقتصاد، استفاده کرده‌ایم. همچنین در بخش دیگری از گزارش کوشیده‌ایم تلاش‌های اسلامی سازی قانون‌های اقتصادی را نیز ارزیابی کنیم. در زیر، نخست متغیرهای شاخص اقتصاد اسلامی را که داده‌های آن بر پایه کارکرد اقتصاد گردآوری شده است و سپس فرایند کار سنجش دیدگاه متخصصان اقتصاد اسلامی را توضیح می‌دهیم. در باره چگونگی بررسی قانون‌ها در بخش ۶ این فصل توضیح خواهیم داد.

۲-۲-۱. شاخص اسلامی بودن اقتصاد

در اینجا متغیرها را تعریف می‌کنیم، داده‌های متغیرها را معرفی می‌کنیم و چگونگی ترکیب و گردآوری داده‌ها را نیز توضیح می‌دهیم.

۲-۲-۱-۱. تعریف متغیرهای شاخص اسلامی بودن اقتصاد

در این بررسی، پدیده اصلی شاخص، اسلامی بودن اقتصاد است و می‌توان متغیر آن را چنین تعریف کرد: اسلامی بودن اقتصاد یعنی اندازه هماهنگی کارکردها، رفتارها، نظام‌ها، قوانین و مقررات و نتایج اقتصادی جامعه با چارچوب‌های اسلامی. بر این پایه می‌توان برای هر یک از اجزای شاخص نیز تعریف اسلامی بودن ارائه کرد.

بر پایه آنچه در باره مولفه‌های اسلامی بودن اقتصاد یاد شد، می‌توان هر یک از مولفه‌ها را چنین تعریف کرد.

۱. اندازه درآمد ملی سرانه می‌تواند متغیری برای رشد و توان تولید اقتصادی جامعه باشد.
۲. اندازه تبعیض اقتصادی در توزیع بودجه دولت (میان مناطق جغرافیایی، قومی، مذهبی و زبانی)، اندازه تبعیض میان زن و مرد (تبعیض جنسیتی)، اندازه فقر و اندازه توسعه انسانی می‌توانند نشانه‌هایی برای عدالت باشند.
۳. همگانی شدن بیمه (با متغیرهای نسبت بیمه شدگان به کل جمعیت، درصد پوشش بیمه‌ای هزینه‌های درمانی و درصد پرداخت از جیب هزینه‌های سلامت) و استحکام خانواده (با

متغیرهای درصد خانوارهای تک نفره و نرخ طلاق به ازدواج) می‌توانند متغیرهایی برای نشان دادن اندازه گسترش تامین اجتماعی باشند.

۴. شاخص کنترل فساد، شمار جرم‌های رخ داده اقتصادی در کشور، نرخ تورم، نرخ بیکاری و یا اندازه فساد مدیران و نیز فساد مردم در ادارات دولتی، متغیرهای نشان‌دهنده تباهی و فساد اقتصادی است که عکس آنها نشان‌دهنده سلامت اقتصادی جامعه می‌باشد.

۵. اندازه سازگاری قوانین و مقررات اقتصادی با چارچوب اقتصادی اسلامی با شاخص کیفیت مقررات، شاخص رعایت حقوق مالکیت (شاخص آزادی اقتصادی) و شاخص نقش قانون در کارکردهای اقتصاد می‌تواند نشان‌دهنده قانون‌گرایی و رعایت قوانین و مقررات حکومت اسلامی باشد.

۶. سهم قرض‌الحسنه از تولید ناخالص داخلی، سهم قرض‌الحسنه از وام‌های نهادهای مالی، به کارگیری بهره در داد و ستدها و دریافت و پرداخت‌های بانکی، کم فروشی و گرانفروشی، رواج پرداخت خمس، زکات، وقف، صدقه و نذر، می‌تواند نشان‌دهنده اندازه عمل به آموزه‌های اقتصادی اسلامی (یا فرهنگ اقتصادی اسلامی) باشند.

۷. همچنین متغیرهای بودن و نبودن فساد اداری، پرداخت واجب‌های مالی دینی، رواج اخلاق واجب اسلامی در بازار و رواج پرداخت و دریافت ربا می‌تواند نشان‌دهنده رفتارهای اقتصادی اسلامی (یا ناسازگار با آن) یا همان عمل به آموزه‌های اقتصادی اسلامی باشد.

۸. اسلامی بودن (یا سازگاری با اسلام) نظام مالیاتی، نظام پولی، بازار سرمایه، نظام تولید، نظام مصرف، بازار کار و قوانین و مقررات جامعه، می‌تواند نشان‌دهنده اسلامی بودن کل نظام اقتصادی باشد.

۲-۲-۱. تعیین داده‌های سازنده اندازه متغیرها و تعریف کارکردی آنها

بر پایه آنچه در بالا گفته شد، برخی از این مولفه‌ها ویژگی‌های شمارشی ندارند و یا نمی‌توان برای آنها داده‌های شمارشی یافت. بر این پایه ناچار خواهیم بود برخی از اینها را در چارچوب-هایی به داده‌های شمارشی تبدیل کرد. همچنین برای برخی از این مولفه‌ها، داده‌هایی در دسترس نیست. برای تبدیل داده‌های کیفی به شمارشی، می‌بایست برای آنها شاخص ساخته شود. برای برخی از اینها شاخص‌هایی ساخته شده است و از آنها استفاده می‌شود. برای برخی نیز شاخص‌ها یا داده‌هایی در دسترس نیست. داده‌های برخی از این متغیرها را نمی‌توان در جامعه یافت. کوشش شده است برای اینها از پرسشنامه و گرفتن نظر متخصصان بهره‌برداری

شود و بر آن پایه شاخص ساخته شود. منبع داده‌هایی که از منابع دیگر گرفته شده و در این گزارش به کار رفته، در جدول ۱ پیوست آورده شده است. همچنین بخشی از داده‌هایی که با استفاده از پرسشنامه و با گرفتن نظر متخصصان تهیه شده که پرسشنامه آن در جدول ۲ پیوست آورده شده است. پرسش‌های این پرسشنامه نیز از پایه‌های نظری این شاخص در دو زمینه رفتار برابر (یا سازگار) با آموزه‌های اسلامی و نیز برابری (یا سازگاری) نظام و زیر نظام-های اقتصادی جامعه با چارچوب نظام اقتصادی اسلامی گرفته شده و بر آن استوار شده است.

۳-۲-۱. تعیین چگونگی ترکیب متغیرها

هر چند در شاخص‌سازی می‌توان از ترکیب‌ها و عملیات گوناگون ریاضی و بر پایه نیاز و تعریف شاخص‌ها برای ساخت شاخص استفاده کرد، ولی به علت‌های گوناگون می‌توان گفت ساخت شاخصی ساده‌تر می‌تواند برتری‌های بسیاری داشته باشد. مانند: درک بهتر همگان از شاخص و مفهوم و ابعاد آن، آسان‌تر شدن ساخت شاخص، آسان‌تر شدن گردآوری داده‌ها، آسان‌تر شدن اندازه‌گیری شاخص و زیرشاخص‌های آن، آسان‌تر شدن پیگیری تغییرات آینده و اصلاح و بازبینی در آن، امکان‌پذیری بیشتر برای به کارگیری، تعمیم و یا اصلاح آن برای کارهای دیگر، آسان شدن ارزیابی شاخص و داده‌های آن از سوی منتقدان و ناظران، آسان شدن ساخت و اندازه‌گیری آن برای آینده از سوی دیگران و همچون اینها. بر این پایه در این گزارش کوشش شده است از ساده‌ترین روش‌های ساخت و ترکیب شاخص استفاده شود. استاندارد سازی که در مرحله اندازه‌گیری داده‌ها به کار می‌رود، به گونه‌ای انجام می‌شود که برای ترکیب تغییری در آنها داده نشود. به همین علت، روش ترکیب با ضریب‌های برابر، به کار برده شده است. از آنجایی که داده‌های ما بسیار گوناگون و با پایه‌های ناهمسان است، در آن نمی‌توان از ترکیب ساده شاخص‌ها (متغیرها یا داده‌ها)، ویژگی‌هایی را که نیاز است شاخص داشته باشد، به دست آورد و باید ترکیب ویژه‌ای انجام شود تا نیاز را برآورده کند. هدف ما ارزش‌گذاری گروه داده‌ها نیست، هدف فراهم کردن شاخص شمارشی ویژه است که نیاز را برآورده کند. به سخن دیگر در این شیوه‌ها، داده‌ها برای ترکیب، نخست استانداردسازی می‌شوند. بر این پایه در این روش برای هر گروه داده‌ها یک ضریب ثابت دیده می‌شود. این ضریب ثابت می‌تواند به گونه‌ها و شیوه‌هایی ساخته شود. در اینجا از روش استانداردسازی

شاخص بر پایه یک عدد ویژه (که عدد پایه نامیده می‌شود) استفاده می‌شود. این استانداردسازی با درصد تغییرهای سالانه بر پایه عدد ۱۰۰ برای هر سال و استانداردسازی بر پایه سال پایه برابر صد انجام می‌شود و دو شاخص جمع ساده درصد تغییرهای متغیرها یا همان زیر شاخص‌ها برای نشان دادن تغییرهای شاخص و جمع شاخص میانگین ساده شاخص سال پایه برابر صد همه متغیرها یا همان زیر شاخص‌ها برای شاخص کل اسلامی بودن اقتصاد به کار می‌رود که این چارچوب، الگوی ساختن شاخص اسلامی بودن اقتصاد ایران در این گزارش است.

۱-۲-۲-۴. گردآوری داده‌ها

داده‌های ما برای متغیرهای ساخته شده برای این گزارش از منابع‌های گوناگون گردآوری شده است. بخشی از آنها از اسناد و بخشی نیز با پرسشنامه (مصاحبه مکتوب) گردآوری شده است. برای شناسایی منابعی که داده‌های این متغیرها را دارند، در سایت‌ها و منابع‌های گوناگون جستجو شد و برترین داده‌هایی که در این زمینه‌ها بود شناسایی و با شناسایی آنها، برترین گزینه‌های داده‌های متغیرها انتخاب شد و داده‌های آنها برابر فهرست منابع یاد شده، گردآوری شد.

۱-۲-۲-۵. اندازه‌گیری شاخص

پس از این گام‌ها، نخست مقدار هر یک از زیر شاخص‌ها بر پایه تعریف‌های یاد شده و شیوه استاندارد سازی گفته شده، اندازه‌گیری و در جدول‌هایی آورده شد. سپس با روش میانگین تغییرها و نیز میانگین شاخص پایه $100 = 1359$ اندازه شاخص اسلامی بودن اقتصاد به دست آمد. آنگاه روندها روشن شد و بر پایه آن، گزارش آماری این زیرشاخص‌ها و شاخص برای سال‌های ۱۳۵۹ تا سال ۱۳۹۴ آورده شده است.

۱-۲-۳. فرایند کار ساختن و اندازه‌گیری شاخص بر پایه سنجش نظر متخصصان

برای گرفتن نظر متخصصان اقتصاد اسلامی، نخست نیاز به پایه نظری برای ساختن شاخص است که ما از همان پایه نظری کلی استفاده می‌کنیم. روشن است که نباید در این زمینه پایه نظری اسلامی بودن اقتصاد تفاوت داشته باشد. سپس کوشش شد این پایه در چارچوب گویه-هایی نظم داده شود. این کار انجام و پرسش‌نامه‌ای طراحی شد. کوشش شد برای یکسان‌تر

شدن پاسخ‌ها، در گزینه‌های پاسخ از گذاردن واژه‌های کیفی پرهیز شود. بر این پایه پرسش‌ها در چارچوبی تدوین شد که پاسخ‌ها به درصد داده شود. نمونه پرسشنامه پیوست است. پس از آن نشانی اعضای انجمن اقتصاد اسلامی ایران دریافت و پرسشنامه برای همه آنها فرستاده شد و چند بار هم از آنها پیگیری شد. فرایند کار در زیر توضیح داده شده است.

۱-۲-۳-۱. فرستادن پرسشنامه به اعضای پیوسته انجمن اقتصاد اسلامی

پس از ساختن پرسشنامه‌ها که دارای بیست پرسش و برای سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۴ بود، در گام نخست آنها با ایمیل برای پاسخگویان فرستاده شد. به این صورت که برای هر فرد ایمیل جداگانه با نام و مشخصات فردی در نظر گرفتیم. پرسشنامه بی‌نام تهیه شده بود که نشانی-های بازپس فرستادن با ایمیل، نامبر و پست برای پاسخ‌گویان در نظر گرفته شده بود.

۱-۲-۳-۲. پیگیری و دریافت پاسخ پرسشنامه

در گام بعدی پاسخ پرسشنامه‌ها دریافت شد. از برخی از پاسخگویان که پاسخ ندادند، ۳ بار پرسشنامه برای آنها بازفرستاده شد. از حدود ۱۰۰ پرسشنامه فرستاده شده، بیش از ۵۰ پاسخ قابل استفاده دریافت شد. برخی تمایلی به پاسخ دادن نداشتند و توجیه‌هایی نیز برای خود داشتند.

۱-۲-۳-۳. ورود داده‌ها به نرم‌افزار

پس از گردآوری پرسشنامه‌ها، داده‌های به دست آمده از پاسخ پرسشنامه‌ها، وارد نرم‌افزار اکسل شد. این داده‌ها برای هر یک از پرسش‌ها و سال‌ها در جدول‌های جداگانه‌ای وارد شد.

۱-۲-۳-۴. میانگین‌گیری برای پاسخ هر پرسش در هر سال

برای هر پرسش میانگین ساده پاسخ‌های همه پاسخگویان گرفته شد. این میانگین برای هر سال و هر پرسش به دست آمد و برای هر گروه در چارچوب شش مولفه و یک معیار کلی به عنوان مولفه هفتم جداسازی شد.

۵-۳-۱. تبدیل پاسخ‌ها به گزاره‌های مثبت

هر یک از پاسخ‌های پرسش‌ها، ارزش‌های یک تا ۶ می‌گیرند. چون برخی پرسش‌ها به صورت گزاره منفی پرسیده شده‌اند، اینها تبدیل به شاخص مثبت شده‌اند تا بتوان آنها را با هم جمع کرد. برای رفع این مشکل داده‌های (میانگین‌های ساده) عددی پاسخ این پرسش را از عدد ۶ کم کردیم.

۶-۳-۱. اندازه‌گیری شاخص هر مولفه

برای اینکه اندازه شاخص برای هر مولفه به دست بیاید، میانگین‌های پاسخ‌های گزینه‌های تشکیل دهنده موضوع هر مولفه را با هم جمع کرده‌ایم تا شاخص اندازه هر مولفه به دست بیاید.

۷-۳-۱. تعیین سال پایه و ساختن شاخص سال پایه

اندازه شاخص هر مولفه را در سال ۱۳۵۸ به عنوان سال پایه در نظر گرفته‌ایم و شاخص ساده سال‌های دیگر را بر پایه اندازه شاخص این سال به دست آورده‌ایم. به این صورت که اندازه متغیر هر سال را برای هر مولفه بر اندازه متغیر سال پایه تقسیم و در عدد صد ضرب کرده‌ایم.

۸-۳-۱. تغییرهای درصدی سالانه شاخص

برای اینکه تغییرهای سالانه شاخص را نشان دهیم (اینکه هر سال نسبت به سال پیش چه تغییری کرده است) شاخص دیگری با نام تغییرهای درصدی در نظر گرفته‌ایم. این گونه که شاخص ساده هر سال را بر سال پیش از آن تقسیم و عدد یک را از حاصل آن کم کرده‌ایم تا تغییرهای شاخص را در هر سال به دست بیاوریم.

۹-۳-۱. میانگین‌گیری برای ساختن شاخص کل

در گام پایانی برای ساختن شاخص کل، اندازه شاخص مولفه‌ها را با هم جمع کرده‌ایم و یک میانگین ساده گرفته‌ایم تا شاخص کل به دست بیاید. سپس برابر آنچه در باره ساختن شاخص سال پایه و شاخص تغییرهای مولفه‌ها گفتیم، برای شاخص کل نیز شاخص سال پایه و شاخص تغییرهای درصدی ساخته‌ایم.

بخش دوم

**شاخص‌های اسلامی بودن اقتصاد ایران
بر پایه داده‌های کارکرد اقتصاد**

بر پایه آنچه در بخش نخست آوردیم، در اینجا شاخص اسلامی بودن اقتصاد را بر پایه داده‌های کارکرد اقتصاد ایران اندازه‌گیری کرده‌ایم و گزارش می‌کنیم. هر چند این شاخص‌ها گویای خوبی از کارکرد اقتصاد در راستای اهداف اقتصادی اسلامی است، ولی نمی‌توان گفت اینها همه آن چیزی است که اسلام یا یک دین الهی از اقتصاد انتظار دارد. با این همه، اینها می‌توانند گویای بخشی از اهداف اقتصادی اسلامی باشند. از آنجا که سال ۱۳۵۹ نخستین سالی است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی، داده‌های آماری آن در دسترس است، آن سال را سال پایه می‌گیریم و داده‌های آن را برابر ۱۰۰ می‌گذاریم.

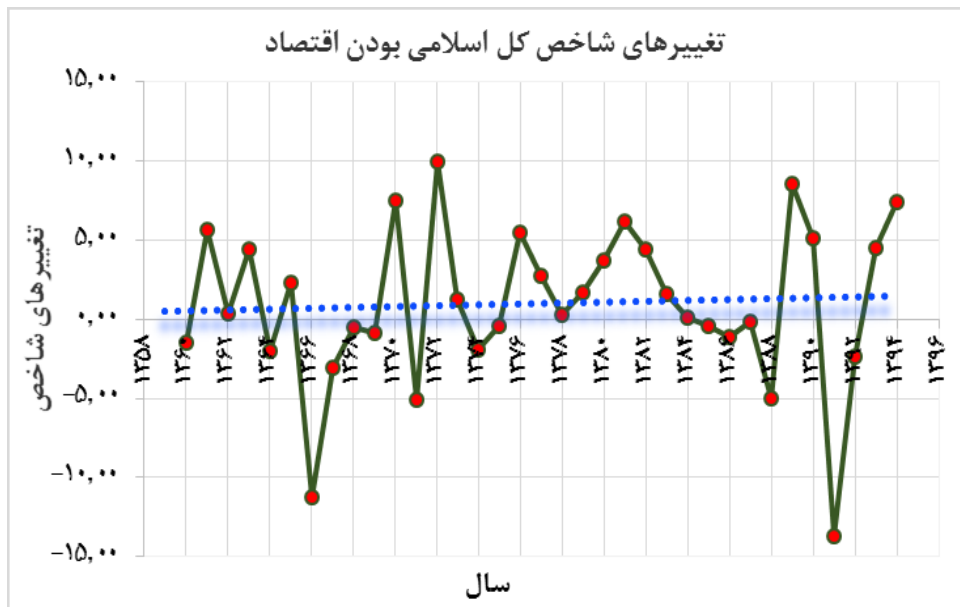
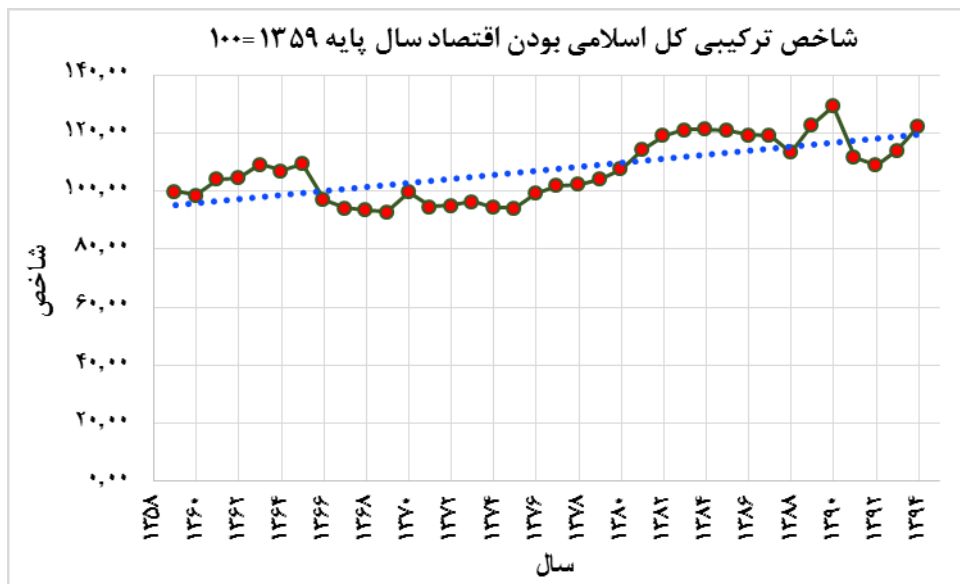
برای اینکه گویایی این شاخص‌ها بیشتر باشد، در بخش سوم و چهارم نیز با روش دیگری روند اسلامی شدن و اسلامی سازی اقتصاد را اندازه‌گیری و ارایه کرده‌ایم که می‌تواند این بخش را گویاتر کند.

یک نکته مهم این است که برخی از داده‌های مولفه‌های این شاخص‌ها تا سال ۱۳۹۴ فراهم نبوده‌اند. برای کامل کردن این بخش از داده‌ها، روند سال‌های پیش از آن را از سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۹۳ یا آخرین سالی که داده‌های آن در دسترس بوده است، گرفته و بر آن پایه شاخص را کامل کرده‌ایم. چون تعداد داده‌ها و متغیرهای (مولفه‌های) ما زیاد است، این روندها بر پایه اصول آماری با فرض نرمال بودن تغییرها، روند چندان دور از واقعیتی به دست نمی‌دهد.

نکته دیگر اینکه امید داریم در گزارش‌های سال‌های آینده بتوانیم هم متغیرهای بهتری برای اندازه‌گیری این شاخص‌ها شناسایی کنیم و هم داده‌های کامل‌تری برای آنها بیابیم.

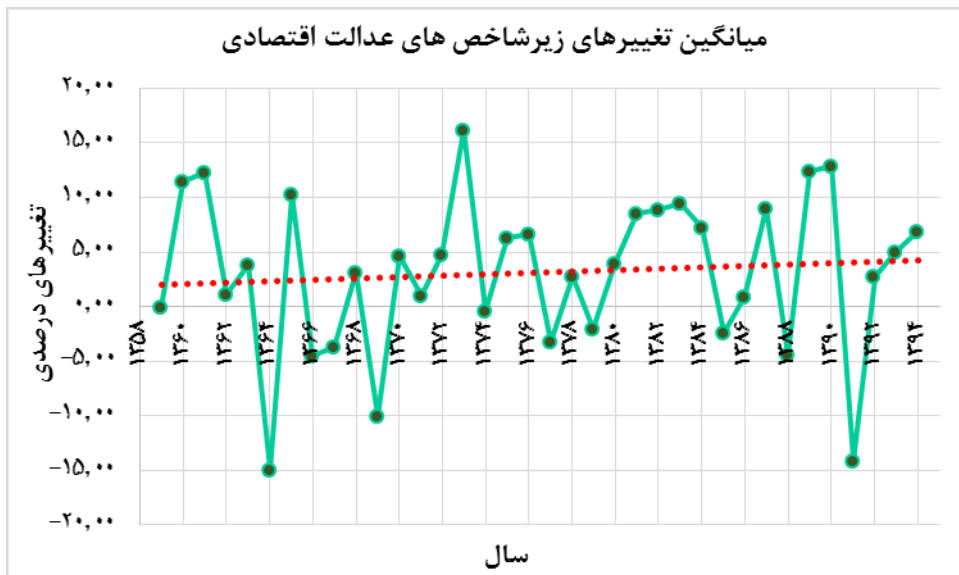
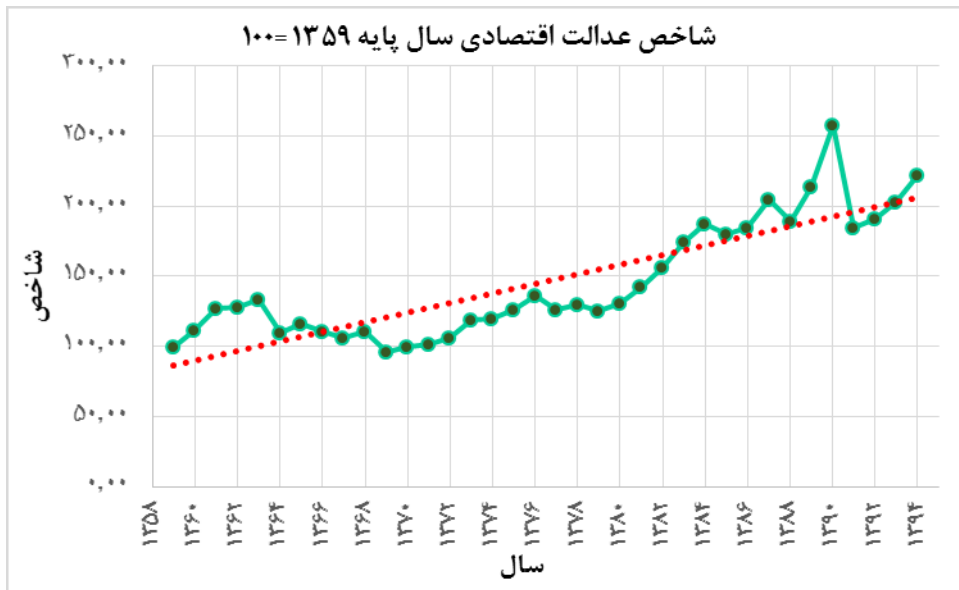
جدول ۱-۲. شاخص ترکیبی اسلامی بودن اقتصاد ایران (متغیرهای کارکرد)

شاخص کل		
تغییرهای شاخص	شاخص سال پایه ۱۳۵۹=۱۰۰	سال
	۱۰۰,۰۰	۱۳۵۹
-۱,۴۶	۹۸,۵۴	۱۳۶۰
۵,۶۳	۱۰۴,۰۹	۱۳۶۱
۰,۴۰	۱۰۴,۵۱	۱۳۶۲
۴,۴۱	۱۰۹,۱۲	۱۳۶۳
-۱,۹۷	۱۰۶,۹۷	۱۳۶۴
۲,۳۰	۱۰۹,۴۳	۱۳۶۵
-۱۱,۲۷	۹۷,۰۹	۱۳۶۶
-۳,۰۸	۹۴,۱۰	۱۳۶۷
-۰,۵۳	۹۳,۶۰	۱۳۶۸
-۰,۸۳	۹۲,۸۲	۱۳۶۹
۷,۵۱	۹۹,۷۹	۱۳۷۰
-۵,۰۷	۹۴,۷۳	۱۳۷۱
۹,۹۴	۹۵,۱۹	۱۳۷۲
۱,۲۵	۹۶,۳۸	۱۳۷۳
-۱,۹۳	۹۴,۵۲	۱۳۷۴
-۰,۳۹	۹۴,۱۵	۱۳۷۵
۵,۴۷	۹۹,۳۰	۱۳۷۶
۲,۷۳	۱۰۲,۰۱	۱۳۷۷
۰,۳۳	۱۰۲,۳۵	۱۳۷۸
۱,۶۸	۱۰۴,۰۷	۱۳۷۹
۳,۷۳	۱۰۷,۵۹	۱۳۸۰
۶,۱۶	۱۱۴,۲۲	۱۳۸۱
۴,۴۰	۱۱۹,۲۴	۱۳۸۲
۱,۶۲	۱۲۱,۱۸	۱۳۸۳
۰,۱۰	۱۲۱,۳۰	۱۳۸۴
-۰,۳۹	۱۲۰,۸۳	۱۳۸۵
-۱,۱۴	۱۱۹,۴۵	۱۳۸۶
-۰,۱۴	۱۱۹,۲۸	۱۳۸۷
-۵,۰۰	۱۱۳,۳۲	۱۳۸۸
۸,۵۷	۱۲۳,۰۳	۱۳۸۹
۵,۱۶	۱۲۹,۳۸	۱۳۹۰
-۱۳,۷۰	۱۱۱,۶۶	۱۳۹۱
-۲,۳۴	۱۰۹,۰۵	۱۳۹۲
۴,۵۳	۱۱۳,۹۹	۱۳۹۳
۷,۴۱	۱۲۲,۴۴	۱۳۹۴
۰,۹۷	۱۱۳,۵۶	میانگین شاخص

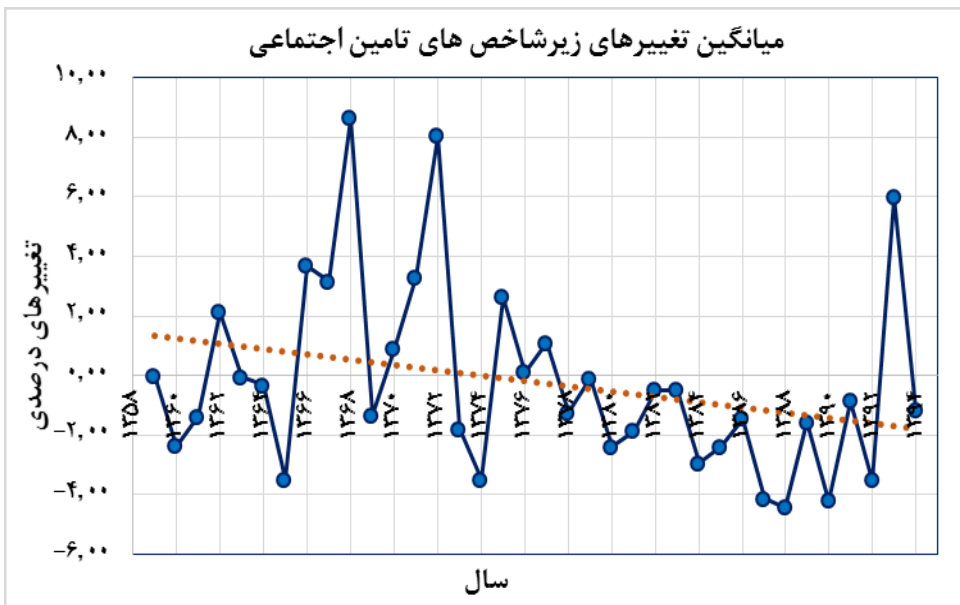
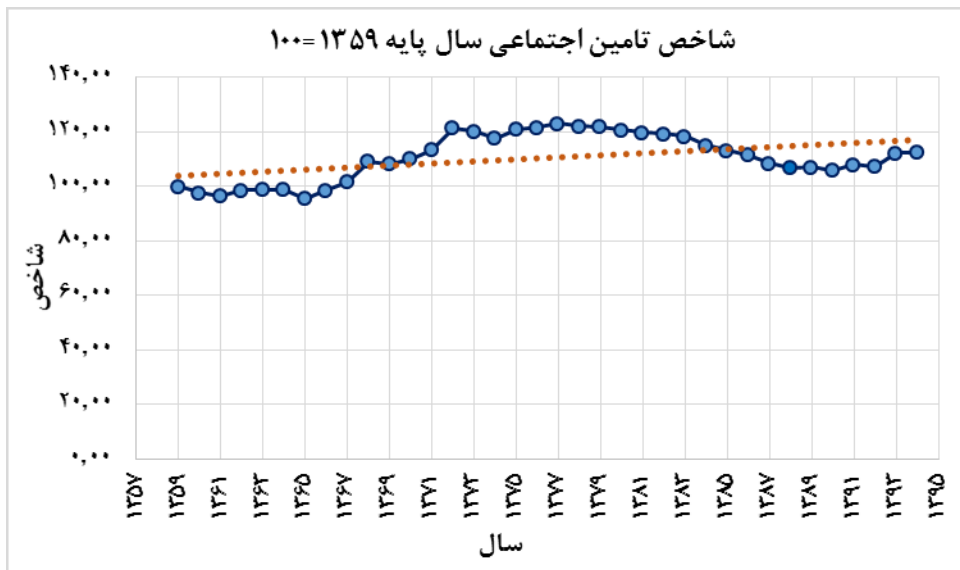
جدول ۲-۲. عدالت اقتصادی (بخش نخست)

عدالت										سال
شاخص تبعیض										
میانگین تغییرهای زیر شاخص ها	شاخص سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	ناابرابری جنسیتی				تبعیض بین منطقه‌ای در بودجه دولت				
		تغییرهای شاخص	شاخص سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	شاخص مثبت شده سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	اندازه	تغییرهای شاخص	شاخص سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	شاخص مثبت شده سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	اندازه	
-	۱۰۰,۰۰	-	۱۰۰,۰۰	۱۰۰,۰۰	۰,۶۸	-	۱۰۰,۰۰	۱۰۰,۰۰	۰,۱۸	۱۳۵۹
۷,۶۶	۱۰۷,۶۶	۰,۲۹	۹۹,۷۲	۱۰۰,۲۹	۰,۶۸	۱۵,۰۴	۸۶,۹۲	۱۱۵,۰۴	۰,۱۶	۱۳۶۰
۰,۳۳	۱۰۸,۰۲	۰,۲۸	۹۹,۴۴	۱۰۰,۵۶	۰,۶۷	۰,۳۸	۸۶,۵۹	۱۱۵,۴۸	۰,۱۶	۱۳۶۱
۰,۸۲	۱۰۸,۹۵	۰,۲۹	۹۹,۱۵	۱۰۰,۸۶	۰,۶۷	۱,۳۵	۸۵,۴۴	۱۱۷,۰۴	۰,۱۶	۱۳۶۲
۵,۳۸	۱۱۵,۲۲	۰,۳۳	۹۸,۸۳	۱۰۱,۱۹	۰,۶۷	۱۰,۴۴	۷۷,۳۶	۱۲۹,۲۶	۰,۱۴	۱۳۶۳
-۱۹,۲۵	۹۰,۲۹	۰,۳۹	۹۸,۴۵	۱۰۱,۵۸	۰,۶۷	-۳۸,۸۹	۱۲۶,۵۹	۷۸,۹۹	۰,۲۳	۱۳۶۴
۴۱,۱۵	۱۲۲,۸۴	۰,۴۵	۹۸,۰۰	۱۰۲,۰۴	۰,۶۶	۸۱,۸۵	۶۹,۶۲	۱۲۳,۶۵	۰,۱۳	۱۳۶۵
-۰,۵۴	۱۲۱,۸۶	۱,۰۲	۹۷,۰۲	۱۰۳,۰۷	۰,۶۶	-۲,۰۹	۷۱,۱۰	۱۴۰,۶۵	۰,۱۳	۱۳۶۶
-۰,۰۶	۱۲۱,۶۵	۰,۶۴	۹۶,۴۰	۱۰۳,۷۳	۰,۶۵	-۰,۷۷	۷۱,۶۵	۱۳۹,۵۷	۰,۱۳	۱۳۶۷
۸,۱۶	۱۲۳,۹۷	۰,۴۱	۹۶,۰۱	۱۰۴,۱۵	۰,۶۵	۱۵,۹۱	۶۱,۸۱	۱۶۱,۷۸	۰,۱۱	۱۳۶۸
-۲۴,۵۵	۹۳,۱۶	۰,۲۹	۹۵,۷۴	۱۰۴,۴۵	۰,۶۵	-۴۹,۳۹	۱۲۲,۱۴	۸۱,۸۷	۰,۲۲	۱۳۶۹
۱,۸۶	۹۴,۷۱	۰,۲۷	۹۵,۴۸	۱۰۴,۷۳	۰,۶۵	۳,۴۴	۱۱۸,۰۸	۸۴,۶۹	۰,۲۱	۱۳۷۰
-۶,۷۲	۸۹,۰۵	۰,۳۱	۹۵,۱۸	۱۰۵,۰۶	۰,۶۴	-۱۳,۷۶	۱۳۶,۹۲	۷۳,۰۳	۰,۲۵	۱۳۷۱
۲,۷۱	۹۱,۱۴	۰,۶۸	۹۴,۵۴	۱۰۵,۷۷	۰,۶۴	۴,۷۵	۱۳۰,۷۱	۷۶,۵۰	۰,۲۴	۱۳۷۲
۴۲,۸۲	۱۲۴,۰۴	۰,۹۴	۹۳,۶۶	۱۰۶,۷۷	۰,۶۳	۸۴,۷۰	۷۰,۷۷	۱۴۱,۳۰	۰,۱۳	۱۳۷۳
۱۳,۷۰	۱۴۳,۲۱	۱,۱۳	۹۲,۶۱	۱۰۷,۹۸	۰,۶۳	۲۶,۲۷	۵۶,۰۴	۱۷۸,۴۳	۰,۱۰	۱۳۷۴
۳,۸۱	۱۴۹,۵۶	۱,۲۶	۹۱,۴۵	۱۰۹,۳۴	۰,۶۲	۶,۳۶	۵۲,۶۹	۱۸۹,۷۸	۰,۱۰	۱۳۷۵
۹,۷۲	۱۶۷,۴۷	۱,۳۳	۹۰,۲۶	۱۱۰,۸۰	۰,۶۱	۱۸,۱۰	۴۴,۶۲	۲۲۴,۱۴	۰,۰۸	۱۳۷۶
-۱۷,۱۸	۱۲۸,۲۹	۱,۲۰	۸۹,۱۸	۱۱۲,۱۳	۰,۶۰	-۳۵,۵۶	۶۹,۲۳	۱۴۴,۴۴	۰,۱۳	۱۳۷۷
۵,۷۷	۱۳۶,۴۴	۱,۱۱	۸۸,۲۱	۱۱۳,۳۷	۰,۶۰	۱۰,۴۳	۶۲,۶۹	۱۵۹,۵۱	۰,۱۱	۱۳۷۸
-۱۶,۹۰	۱۰۹,۲۵	۱,۰۵	۸۷,۲۹	۱۱۴,۵۶	۰,۵۹	-۳۴,۸۴	۹۶,۲۱	۱۰۳,۹۴	۰,۱۸	۱۳۷۹
-۱,۹۰	۱۰۷,۰۱	-۴,۹۵	۹۱,۸۴	۱۰۸,۸۹	۰,۶۲	۱,۱۶	۹۵,۱۱	۱۰۵,۱۴	۰,۱۷	۱۳۸۰
۸,۶۷	۱۱۶,۱۹	۳,۳۷	۸۸,۸۴	۱۱۲,۵۶	۰,۶۰	۱۳,۹۶	۸۳,۴۶	۱۱۹,۸۲	۰,۱۵	۱۳۸۱
۵,۰۹	۱۲۲,۱۷	۳,۳۷	۸۵,۹۵	۱۱۶,۳۵	۰,۵۸	۶,۸۲	۷۸,۱۳	۱۲۷,۹۹	۰,۱۴	۱۳۸۲
۷,۲۳	۱۳۱,۲۳	۳,۳۷	۸۳,۱۴	۱۲۰,۲۸	۰,۵۶	۱۱,۰۹	۷۰,۳۳	۱۴۲,۱۹	۰,۱۳	۱۳۸۳
۱۳,۴۶	۱۵۰,۰۰	۳,۳۶	۸۰,۴۴	۱۲۴,۳۲	۰,۵۴	۲۳,۵۵	۵۶,۹۲	۱۷۵,۶۸	۰,۱۰	۱۳۸۴
-۱,۰۱	۱۴۷,۳۶	۳,۳۸	۷۷,۸۱	۱۲۸,۵۱	۰,۵۳	-۵,۳۹	۶۰,۱۶	۱۶۶,۲۱	۰,۱۱	۱۳۸۵
-۹,۶۶	۱۳۱,۳۷	-۰,۳۰	۷۸,۰۵	۱۲۸,۱۳	۰,۵۳	-۱۹,۰۱	۷۴,۲۹	۱۳۴,۶۲	۰,۱۴	۱۳۸۶
۸,۹۹	۱۴۳,۴۸	-۰,۳۰	۷۸,۲۸	۱۲۷,۷۴	۰,۵۳	۱۸,۲۹	۶۲,۸۰	۱۵۹,۲۳	۰,۱۱	۱۳۸۷
-۰,۱۵	۱۴۳,۲۹	-۰,۳۰	۷۸,۵۲	۱۲۷,۳۵	۰,۵۳	۰,۰۰	۶۲,۸۰	۱۵۹,۲۳	۰,۱۱	۱۳۸۸
۲۴,۲۶	۱۸۱,۹۸	-۰,۳۰	۷۸,۷۶	۱۲۶,۹۷	۰,۵۳	۴۸,۸۳	۴۲,۲۰	۲۳۶,۹۸	۰,۰۸	۱۳۸۹
-۱۵,۶۷	۱۴۵,۰۱	-۰,۳۰	۷۸,۹۹	۱۲۶,۵۹	۰,۵۴	-۳۱,۰۳	۶۱,۱۹	۱۶۳,۴۳	۰,۱۱	۱۳۹۰
۱,۶۶	۱۴۷,۴۳	۱,۶۱	۷۷,۷۴	۱۲۸,۶۴	۰,۵۳	۱,۷۱	۶۰,۱۶	۱۶۶,۲۳	۰,۱۱	۱۳۹۱
۲,۳۸	۱۵۱,۰۹	۱,۶۰	۷۶,۵۱	۱۳۰,۷۰	۰,۵۲	۳,۱۶	۵۸,۳۲	۱۷۱,۴۸	۰,۱۱	۱۳۹۲
۲,۵۱	۱۵۵,۰۷	۱,۶۱	۷۵,۳۰	۱۳۲,۸۰	۰,۵۱	۳,۴۲	۵۶,۳۹	۱۷۷,۳۵	۰,۱۰	۱۳۹۳
۱,۴۳	۱۵۷,۸۲	-۰,۹۷	۷۶,۰۴	۱۳۱,۵۱	۰,۵۲	۳,۸۲	۵۴,۳۱	۱۸۴,۱۳	۰,۱۰	۱۳۹۴

جدول ۳-۲. تامین اجتماعی (بخش نخست)

تامین اجتماعی										سال
داشتن و استحکام خانواده										
میانگین تغییرهای زیر شاخص ها	شاخص سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	خانوارهای تک نفره				نرخ طلاق به ازدواج				
		تغییرهای شاخص	شاخص سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	شاخص سال مثبت شده ۱۰۰	اندازه	تغییرهای شاخص	شاخص سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	شاخص سال مثبت شده ۱۰۰	اندازه	
-	۱۰۰,۰۰	-	۱۰۰,۰۰	۱۰۰,۰۰	۵,۱۴	-	۱۰۰,۰۰	۱۰۰,۰۰	۷,۱۲	۱۳۵۹
-۶,۰۱	۹۳,۹۹	۲,۱۸	۹۷,۸۶	۱۰۲,۱۸	۵,۰۳	-۱۴,۲۰	۱۱۶,۵۵	۸۵,۸۰	۸,۲۹	۱۳۶۰
-۱,۹۰	۹۲,۵۴	۲,۱۸	۹۵,۷۷	۱۰۴,۴۱	۴,۹۳	-۵,۹۸	۱۲۳,۹۷	۸۰,۶۶	۸,۸۲	۱۳۶۱
۱,۶۱	۹۴,۰۹	۲,۱۸	۹۳,۷۳	۱۰۶,۶۹	۴,۸۲	۱,۰۳	۱۲۲,۷۱	۸۱,۴۹	۸,۷۳	۱۳۶۲
-۱,۱۵	۹۳,۴۳	۲,۱۸	۹۱,۷۳	۱۰۹,۰۲	۴,۷۲	-۴,۴۸	۱۲۸,۴۶	۷۷,۸۵	۹,۱۴	۱۳۶۳
-۱,۰۵	۹۲,۹۶	۲,۱۸	۸۹,۷۷	۱۱۱,۴۰	۴,۶۲	-۴,۲۷	۱۳۴,۱۹	۷۴,۵۲	۹,۵۵	۱۳۶۴
-۲,۷۶	۹۱,۳۰	۲,۱۸	۸۷,۸۵	۱۱۳,۸۳	۴,۵۲	-۷,۷۱	۱۴۵,۴۰	۶۸,۷۷	۱۰,۳۵	۱۳۶۵
۴,۴۲	۹۴,۶۹	۱,۵۶	۸۶,۵۰	۱۱۵,۶۰	۴,۴۵	۷,۲۷	۱۳۵,۵۵	۷۳,۷۸	۹,۶۴	۱۳۶۶
۳,۴۹	۹۷,۵۹	۱,۵۶	۸۵,۱۸	۱۱۷,۴۰	۴,۳۸	۵,۴۲	۱۲۸,۵۸	۷۷,۷۷	۹,۱۵	۱۳۶۷
۱۲,۶۰	۱۰۷,۷۰	۱,۵۶	۸۳,۸۷	۱۱۹,۲۴	۴,۳۱	۲۳,۶۴	۱۰۴,۰۰	۹۶,۱۶	۷,۴۰	۱۳۶۸
-۴,۷۲	۱۰۳,۳۴	۱,۵۶	۸۲,۵۸	۱۲۱,۰۹	۴,۲۵	-۱۱,۰۰	۱۱۶,۸۵	۸۵,۵۸	۸,۳۱	۱۳۶۹
-۱,۷۸	۱۰۲,۰۸	۱,۵۶	۸۱,۳۱	۱۲۲,۹۸	۴,۱۸	-۵,۱۳	۱۲۳,۱۷	۸۱,۱۹	۸,۷۶	۱۳۷۰
۳,۹۲	۱۰۵,۰۴	-۱,۱۰	۸۲,۲۲	۱۲۱,۶۳	۴,۲۳	۸,۹۵	۱۱۳,۰۵	۸۸,۴۵	۸,۰۴	۱۳۷۱
۱۳,۰۵	۱۱۶,۴۰	-۱,۱۰	۸۳,۱۳	۱۲۰,۲۹	۴,۲۸	۲۷,۲۰	۸۸,۸۸	۱۱۲,۵۱	۶,۳۲	۱۳۷۲
-۶,۶۹	۱۰۸,۸۴	-۱,۱۰	۸۴,۰۵	۱۱۸,۹۷	۴,۳۲	-۱۲,۲۸	۱۰۱,۳۲	۹۸,۷۰	۷,۲۱	۱۳۷۳
-۲,۵۲	۱۰۶,۲۴	-۱,۱۰	۸۴,۹۹	۱۱۷,۶۷	۴,۳۷	-۳,۹۴	۱۰۵,۴۸	۹۴,۸۰	۷,۵۱	۱۳۷۴
-۲,۹۹	۱۰۳,۲۷	-۱,۱۰	۸۵,۹۳	۱۱۶,۳۷	۴,۴۲	-۴,۸۹	۱۱۰,۹۰	۹۰,۱۷	۷,۸۹	۱۳۷۵
-۲,۵۶	۱۰۰,۷۵	-۱,۶۲	۸۷,۳۵	۱۱۴,۴۸	۴,۴۹	-۳,۵۰	۱۱۴,۹۲	۸۷,۰۲	۸,۱۸	۱۳۷۶
۰,۴۵	۱۰۰,۹۲	-۱,۶۲	۸۸,۷۹	۱۱۲,۶۳	۴,۵۷	۲,۵۲	۱۱۲,۱۰	۸۹,۲۱	۷,۹۸	۱۳۷۷
-۳,۰۷	۹۷,۹۹	-۱,۶۲	۹۰,۲۵	۱۱۰,۸۰	۴,۶۴	-۴,۵۲	۱۱۷,۴۰	۸۵,۱۸	۸,۲۵	۱۳۷۸
-۰,۶۲	۹۷,۲۵	-۱,۶۲	۹۱,۷۴	۱۰۹,۰۰	۴,۷۲	۰,۳۸	۱۱۶,۹۵	۸۵,۵۱	۸,۳۲	۱۳۷۹
-۶,۷۹	۹۱,۲۶	-۱,۶۲	۹۳,۲۶	۱۰۷,۲۳	۴,۸۰	-۱۱,۹۶	۱۳۲,۸۴	۷۵,۲۸	۹,۴۵	۱۳۸۰
-۵,۰۷	۸۷,۱۸	-۱,۶۲	۹۴,۸۰	۱۰۵,۴۹	۴,۸۷	-۸,۵۲	۱۴۵,۲۱	۶۸,۸۷	۱۰,۳۳	۱۳۸۱
-۲,۱۹	۸۵,۳۷	-۱,۶۲	۹۶,۳۶	۱۰۳,۷۸	۴,۹۶	-۲,۷۶	۱۴۹,۳۲	۶۶,۹۷	۱۰,۶۲	۱۳۸۲
-۰,۱۲	۸۴,۹۹	-۱,۶۲	۹۷,۹۵	۱۰۲,۰۹	۵,۰۴	۱,۳۸	۱۴۷,۲۹	۶۷,۹۰	۱۰,۴۸	۱۳۸۳
-۱,۸۱	۸۳,۴۹	-۱,۶۲	۹۹,۵۶	۱۰۰,۴۴	۵,۱۲	-۱,۹۹	۱۵۰,۲۸	۶۶,۵۴	۱۰,۶۹	۱۳۸۴
-۶,۵۶	۷۸,۸۵	-۱,۶۲	۱۰۱,۲۱	۹۸,۸۱	۵,۲۰	-۱۱,۵۰	۱۶۹,۸۱	۵۸,۸۹	۱۲,۰۸	۱۳۸۵
-۲,۲۰	۷۶,۳۲	-۶,۱۸	۱۰۷,۸۸	۹۲,۷۰	۵,۵۵	۱,۷۸	۱۶۶,۸۴	۵۹,۹۴	۱۱,۸۷	۱۳۸۶
-۵,۷۴	۷۱,۸۶	-۶,۱۹	۱۱۴,۹۹	۸۶,۹۶	۵,۹۱	-۵,۳۰	۱۷۶,۱۷	۵۶,۷۶	۱۲,۵۴	۱۳۸۷
-۸,۷۲	۶۵,۹۸	-۶,۱۹	۱۲۲,۵۷	۸۱,۵۸	۶,۳۰	-۱۱,۲۶	۱۹۸,۵۲	۵۰,۳۷	۱۴,۱۳	۱۳۸۸
-۷,۱۹	۶۱,۳۹	-۶,۱۸	۱۳۰,۶۵	۷۶,۵۴	۶,۷۲	-۸,۲۰	۲۱۶,۲۶	۴۶,۲۴	۱۵,۳۹	۱۳۸۹
-۵,۹۷	۵۷,۶۹	-۶,۱۹	۱۳۹,۲۷	۷۱,۸۰	۷,۱۶	-۵,۷۶	۲۲۹,۴۹	۴۳,۵۸	۱۶,۳۳	۱۳۹۰
-۸,۰۲	۵۳,۳۲	-۶,۱۹	۱۴۸,۴۵	۶۷,۳۶	۷,۶۳	-۹,۸۵	۲۵۴,۵۵	۳۹,۲۸	۱۸,۱۱	۱۳۹۱
-۷,۹۵	۴۹,۳۳	-۶,۱۹	۱۵۸,۲۴	۶۳,۲۰	۸,۱۴	-۹,۷۱	۲۸۱,۹۳	۳۵,۴۷	۲۰,۰۶	۱۳۹۲
۹,۱۰	۵۶,۶۳	۲۹,۳۷	۱۲۲,۳۱	۸۱,۷۶	۶,۲۹	-۱۱,۱۷	۳۱۷,۳۸	۳۱,۵۱	۲۲,۵۸	۱۳۹۳
-۳,۱۲	۵۵,۰۸	-۲,۲۷	۱۲۵,۱۵	۷۹,۹۰	۶,۴۴	-۳,۹۷	۳۳۰,۵۰	۳۰,۲۶	۲۳,۵۲	۱۳۹۴

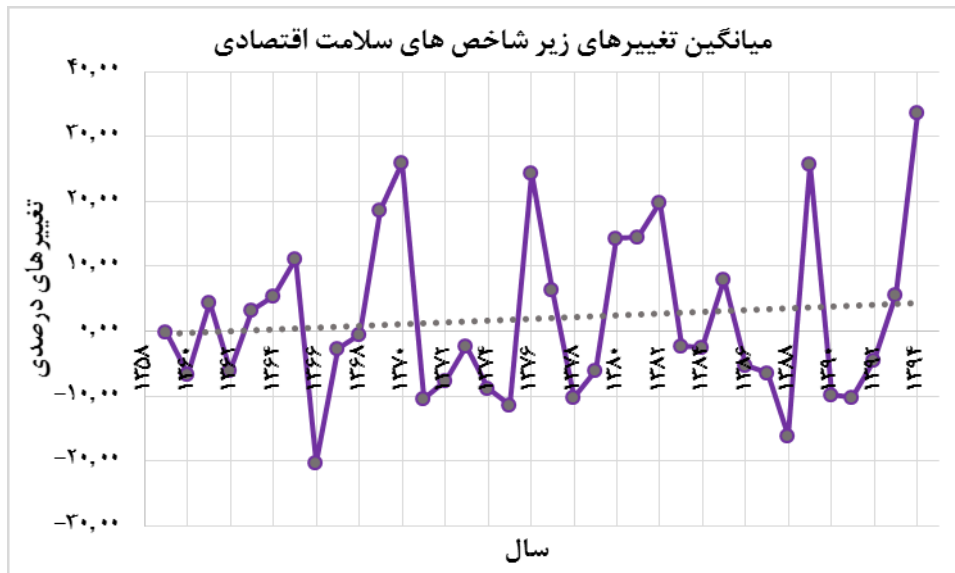
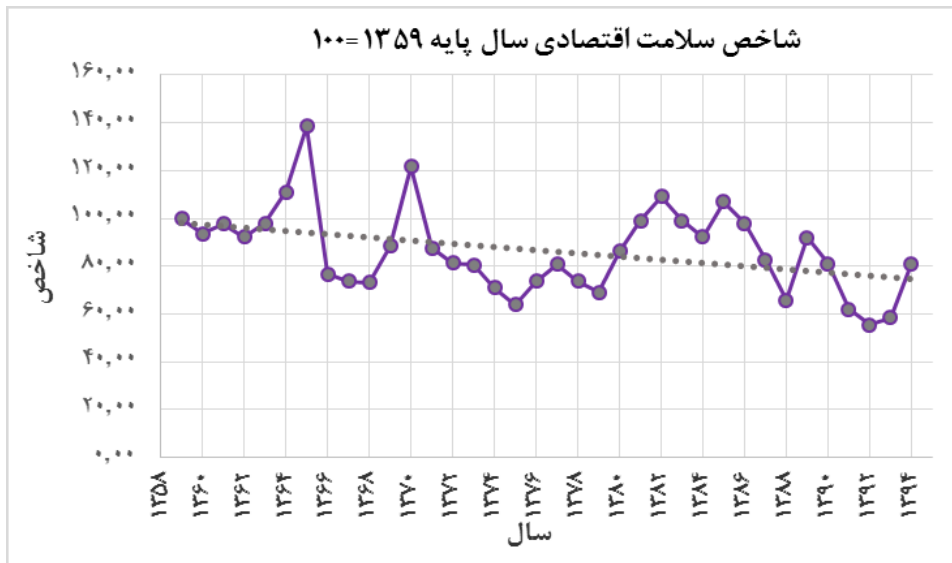
جدول ۴-۲. سلامت اقتصادی ایران (بخش نخست)

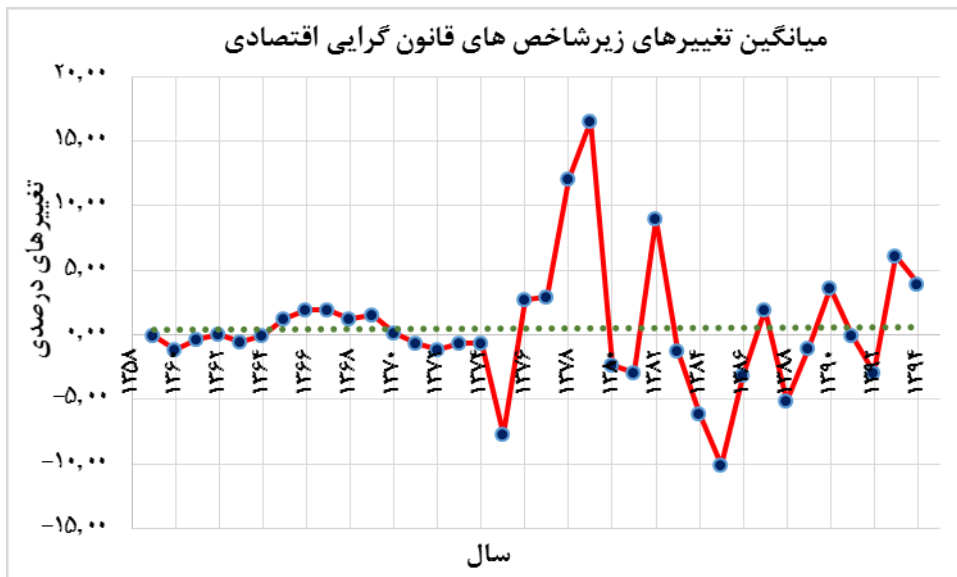
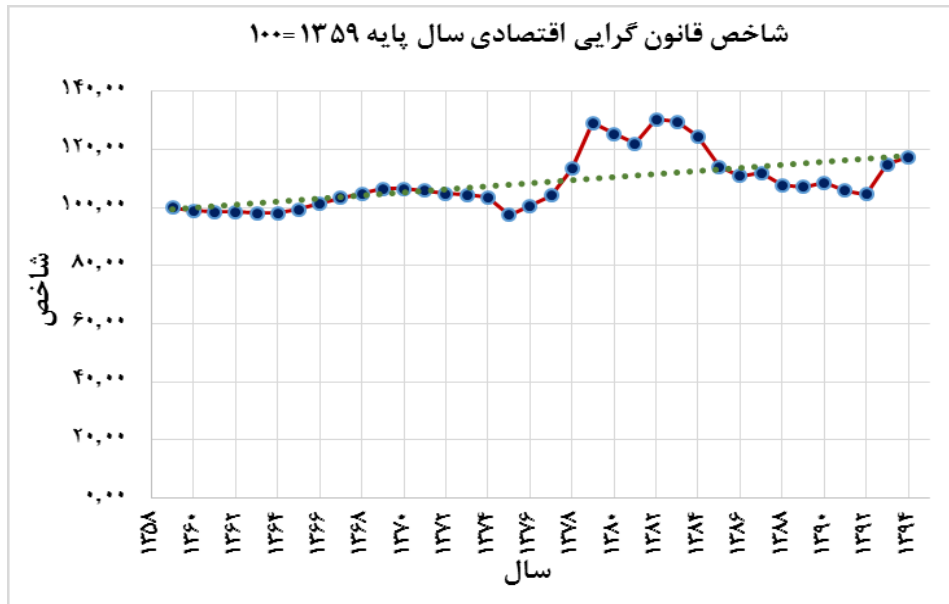
سلامت اقتصادی										سال
نبود فساد										
میانگین تغییرهای زیر شاخص ها	شاخص سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	شاخص جرم های رخ داده				شاخص کنترل فساد				
		تغییرهای شاخص	شاخص سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	شاخص مثبت شده سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	اندازه	تغییرهای شاخص	شاخص سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	شاخص مثبت شده سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	اندازه	
-	۱۰۰,۰۰	-	۱۰۰,۰۰	۱۰۰,۰۰	۰,۰۰۱۲	-	۱۰۰,۰۰	۱۰۰,۰۰	-۰,۴۲	۱۳۵۹
-۴,۵۱	۹۵,۴۹	-۸,۶۵	۱۰۹,۴۷	۹۱,۳۵	۰,۰۰۱۳	۰,۳۷-	۱۰۰,۳۷	۹۹,۶۳	-۰,۴۲	۱۳۶۰
۵,۸۲	۱۰۰,۷۵	۱۲,۹۹	۹۶,۸۹	۱۰۳,۲۱	۰,۰۰۱۲	۱,۳۵-	۱۰۱,۷۵	۹۸,۲۸	-۰,۴۳	۱۳۶۱
-۱۲,۶۴	۸۷,۸۱	-۲۱,۰۱	۱۲۲,۶۶	۸۱,۵۳	۰,۰۰۱۵	۴,۲۷-	۱۰۶,۲۹	۹۶,۰۹	-۰,۴۵	۱۳۶۲
-۵,۱۰	۸۳,۲۷	-۴,۲۳	۱۲۸,۰۸	۷۸,۰۷	۰,۰۰۱۵	۵,۹۷-	۱۱۳,۰۳	۸۸,۴۷	-۰,۴۸	۱۳۶۳
-۸,۵۵	۷۶,۴۵	-۱۴,۱۹	۱۴۹,۲۶	۶۷,۰۰	۰,۰۰۱۸	۲,۹۰-	۱۱۶,۴۱	۸۵,۹۰	-۰,۴۹	۱۳۶۴
۰,۱۲	۷۶,۵۲	۰,۳۲	۱۴۸,۷۹	۶۷,۲۱	۰,۰۰۱۸	۰,۰۹-	۱۱۶,۵۱	۸۵,۸۳	-۰,۴۹	۱۳۶۵
-۳,۳۰	۷۴,۳۴	-۷,۰۳	۱۶۰,۰۴	۶۲,۴۸	۰,۰۰۱۹	۰,۴۲	۱۱۶,۰۲	۸۶,۱۹	-۰,۴۹	۱۳۶۶
۱,۸۳	۷۵,۶۱	۲,۵۶	۱۵۶,۰۴	۶۲,۰۸	۰,۰۰۱۹	۱,۱۰	۱۱۴,۷۷	۸۷,۱۳	-۰,۴۸	۱۳۶۷
۲,۸۸	۷۷,۵۳	۵,۱۴	۱۴۸,۴۱	۶۷,۳۸	۰,۰۰۱۸	۰,۶۲	۱۱۴,۰۶	۸۷,۶۷	-۰,۴۸	۱۳۶۸
۳,۲۷	۸۰,۲۰	۱,۹۳	۱۴۵,۶۱	۶۸,۶۸	۰,۰۰۱۷	۴,۶۱	۱۰۹,۰۳	۹۱,۷۱	-۰,۴۶	۱۳۶۹
۱,۲۹	۸۱,۷۶	-۳,۲۴	۱۵۰,۴۸	۶۶,۴۵	۰,۰۰۱۸	۵,۸۳	۱۰۳,۰۳	۹۷,۰۶	-۰,۴۴	۱۳۷۰
-۲,۰۷	۸۱,۳۱	-۱۰,۲۵	۱۶۷,۶۶	۵۹,۶۵	۰,۰۰۲۰	۶,۱۰	۹۷,۱۱	۱۰۲,۹۸	-۰,۴۱	۱۳۷۱
-۱۰,۰۳	۷۵,۷۶	-۲۲,۰۳	۲۱۵,۰۴	۴۶,۵۰	۰,۰۰۲۶	۱,۹۷	۹۵,۲۳	۱۰۵,۰۱	-۰,۴۰	۱۳۷۲
-۵,۴۱	۷۲,۷۰	-۸,۹۷	۲۳۶,۲۴	۴۲,۳۳	۰,۰۰۲۸	۱,۸۵-	۹۷,۰۲	۱۰۳,۰۷	-۰,۴۱	۱۳۷۳
-۱,۲۱	۷۰,۶۵	۲,۶۶	۲۳۰,۱۲	۴۲,۴۶	۰,۰۰۲۷	۵,۰۸-	۱۰۲,۲۱	۹۷,۸۴	-۰,۴۳	۱۳۷۴
-۱۰,۳۰	۶۴,۴۳	-۱۴,۲۲	۲۶۸,۲۶	۳۷,۲۸	۰,۰۰۳۲	۶,۳۹-	۱۰۹,۱۹	۹۱,۵۹	-۰,۴۶	۱۳۷۵
-۱۶,۵۷	۵۰,۳۸	-۴,۱۲	۲۷۹,۸۰	۳۵,۷۴	۰,۰۰۳۳	۲۹,۰۲-	۱۵۳,۸۲	۶۵,۰۱	-۰,۶۵	۱۳۷۶
-۰,۶۵	۵۰,۳۷	-۲,۸۵	۲۸۸,۰۲	۳۴,۷۲	۰,۰۰۳۴	۱,۵۶	۱۵۱,۴۵	۶۶,۰۳	-۰,۶۴	۱۳۷۷
-۸,۳۷	۴۷,۷۲	-۱۸,۳۳	۳۵۲,۶۶	۲۸,۳۶	۰,۰۰۴۲	۱,۵۹	۱۴۹,۰۸	۶۷,۰۸	-۰,۶۳	۱۳۷۸
-۲,۱۲	۴۸,۰۸	-۹,۲۴	۳۸۸,۵۷	۲۵,۷۴	۰,۰۰۴۶	۵,۰۰	۱۴۱,۹۹	۷۰,۴۳	-۰,۶۰	۱۳۷۹
۱,۷۳	۴۹,۷۰	-۱,۸۰	۳۹۵,۶۸	۲۵,۲۷	۰,۰۰۴۷	۵,۲۶	۱۳۴,۸۹	۷۴,۱۴	-۰,۵۷	۱۳۸۰
۲۵,۶۲	۶۶,۵۶	۸,۷۴	۳۶۳,۸۸	۲۷,۴۸	۰,۰۰۴۳	۴۲,۵۰	۹۴,۶۶	۱۰۵,۶۴	-۰,۴۰	۱۳۸۱
۴۴,۶۰	۱۱۰,۷۹	۷,۳۷	۳۳۸,۹۰	۲۹,۵۱	۰,۰۰۴۰	۸۱,۸۲	۵۲,۰۶	۱۹۲,۰۸	-۰,۲۲	۱۳۸۲
-۱۰,۵۱	۸۶,۰۲	۵,۶۴	۳۲۰,۸۱	۳۱,۱۷	۰,۰۰۳۸	۲۶,۶۷-	۷۰,۹۹	۱۴۰,۸۶	-۰,۳۰	۱۳۸۳
-۱۰,۷۳	۶۷,۰۰	۷,۱۱	۲۹۹,۵۳	۳۳,۳۹	۰,۰۰۳۶	۲۸,۵۷-	۹۹,۳۹	۱۰۰,۶۱	-۰,۴۲	۱۳۸۴
-۱,۶۵	۶۴,۹۲	۱,۲۵	۲۹۵,۸۲	۳۳,۸۰	۰,۰۰۳۵	۴,۵۵-	۱۰۴,۱۲	۹۶,۰۴	-۰,۴۴	۱۳۸۵
-۵,۱۹	۶۰,۵۸	-۲,۰۴	۳۰۱,۹۹	۳۳,۱۱	۰,۰۰۳۶	۸,۳۳-	۱۱۳,۵۹	۸۸,۰۴	-۰,۴۸	۱۳۸۶
۱,۱۴	۶۲,۱۵	-۲,۰۷	۳۰۸,۳۸	۳۲,۴۳	۰,۰۰۳۷	۴,۳۵	۱۰۸,۸۶	۹۱,۸۷	-۰,۴۶	۱۳۸۷
-۱۸,۸۹	۴۵,۵۵	-۲,۵۸	۳۱۶,۵۵	۳۱,۵۹	۰,۰۰۳۸	۳۵,۲۱-	۱۶۸,۰۲	۵۹,۵۲	-۰,۷۱	۱۳۸۸
-۹,۵۵	۴۰,۱۰	-۱,۶۶	۳۲۱,۹۰	۳۱,۰۷	۰,۰۰۳۸	۱۷,۴۴-	۲۰۳,۵۱	۴۹,۱۴	-۰,۸۶	۱۳۸۹
-۷,۲۲	۳۶,۶۷	-۱,۳۰	۳۲۶,۱۴	۳۰,۶۶	۰,۰۰۳۹	۱۳,۱۳-	۲۳۴,۲۸	۴۲,۶۸	-۰,۹۹	۱۳۹۰
-۳,۹۲	۳۵,۹۳	-۱۵,۴۵	۳۸۵,۷۳	۲۵,۹۳	۰,۰۰۴۶	۷,۶۱	۲۱۷,۷۱	۴۵,۹۳	-۰,۹۲	۱۳۹۱
۴,۹۷	۳۸,۴۴	-۲,۲۶	۳۹۴,۶۴	۲۵,۳۴	۰,۰۰۴۷	۱۲,۲۰	۱۹۴,۰۵	۵۱,۵۳	-۰,۸۲	۱۳۹۲
۹,۱۴	۴۲,۴۴	-۲,۲۲	۴۰۳,۵۸	۲۴,۷۸	۰,۰۰۴۸	۲۰,۵۰	۱۶۱,۰۴	۶۲,۱۰	-۰,۶۸	۱۳۹۳
۸,۷۴	۴۹,۳۰	-۱,۸۲	۴۱۱,۰۶	۲۴,۳۳	۰,۰۰۴۹	۱۹,۳۰	۱۳۴,۹۹	۷۴,۰۸	-۰,۵۷	۱۳۹۴

ادامه جدول ۴-۲. سلامت اقتصادی ایران

تغییرهای شاخص	شاخص سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	سلامت اقتصادی									سال	
		پایداری اقتصادی										
		تغییرهای شاخص	پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	نرخ بیکاری			نرخ تورم			اندازه		
				تغییرهای شاخص	شاخص سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	شاخص مثبت شده سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹	اندازه	تغییرهای شاخص	شاخص سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹			شاخص مثبت شده سال پایه ۱۰۰=۱۳۵۹
-	۱۰۰,۰۰	-	۱۰۰,۰۰	-	۱۰۰,۰۰	۱۰۰,۰۰	۸,۲۸	-	۱۰۰,۰۰	۱۰۰,۰۰	۲۳,۵۰	۱۳۵۹
-۶,۵۱	۹۳,۴۹	-۸,۵۰	۹۱,۵۰	۲۰,۰۸-	۱۳۵,۱۲	۷۹,۹۲	۱۰,۳۶	۳,۰۷	۹۷,۰۲	۱۰۳,۰۷	۲۲,۸۰	۱۳۶۰
۴,۴۶	۹۷,۸۰	۳,۱۱	۹۴,۸۵	۱,۳۳-	۱۳۶,۸۱	۷۸,۸۶	۱۰,۵۰	۷,۵۵	۹۰,۲۱	۱۱۰,۸۵	۲۱,۲۰	۱۳۶۱
-۶,۰۹	۹۲,۳۵	۰,۴۷	۹۶,۸۹	۹,۴۸-	۱۴۰,۱۰	۷۱,۳۸	۱۱,۶۰	۱۰,۴۲	۸۱,۷۰	۱۲۲,۴۰	۱۹,۲۰	۱۳۶۲
۳,۳۴	۹۸,۰۸	۱۱,۷۹	۱۱۲,۸۹	۶,۱۵-	۱۴۹,۲۸	۶۶,۹۹	۱۲,۳۶	۲۹,۷۳	۶۲,۹۸	۱۵۸,۷۸	۱۴,۸۰	۱۳۶۳
۵,۵۲	۱۱۰,۹۴	۱۹,۵۹	۱۴۵,۴۳	۳,۱۳-	۱۵۴,۱۱	۶۶,۸۹	۱۲,۷۶	۴۲,۳۱	۴۴,۲۶	۲۲۵,۹۶	۱۰,۴۰	۱۳۶۴
۱۱,۲۳	۱۳۸,۶۵	۲۲,۳۴	۲۰۰,۷۸	۶,۰۴-	۱۶۴,۰۱	۶۰,۹۷	۱۳,۵۸	۵۰,۷۲	۲۹,۳۶	۳۴۰,۵۸	۶,۹۰	۱۳۶۵
-۲۰,۳۳	۷۶,۶۲	-۳۷,۳۶	۷۸,۹۰	۳,۸۲-	۱۷۰,۵۳	۵۸,۶۴	۱۴,۱۲	۷۰,۸۹-	۱۰۰,۸۵	۹۹,۱۶	۲۳,۷۰	۱۳۶۶
-۲,۵۷	۷۳,۷۵	-۶,۹۷	۷۱,۸۸	۰,۵۰-	۱۶۹,۶۹	۵۸,۹۳	۱۴,۰۵	۱۴,۴۴-	۱۱۷,۸۷	۸۴,۸۴	۲۷,۷۰	۱۳۶۷
-۰,۵۴	۷۳,۲۷	-۳,۹۶	۶۹,۰۱	۳,۷۷-	۱۷۶,۳۳	۵۶,۷۱	۱۴,۶۰	۴,۱۵-	۱۲۲,۹۸	۸۱,۳۱	۲۸,۹۰	۱۳۶۸
۱۸,۶۸	۸۸,۳۴	۳۴,۰۹	۹۶,۴۸	۲,۱۰-	۱۷۲,۷۱	۵۷,۹۰	۱۴,۳۰	۶۶,۰۹	۷۴,۰۴	۱۳۵,۰۶	۱۷,۴۰	۱۳۶۹
۲۶,۰۰	۱۲۱,۸۰	۵۰,۷۱	۱۶۱,۸۵	۸,۰۹-	۱۵۹,۷۸	۶۲,۵۹	۱۳,۲۳	۹۳,۳۳	۳۸,۳۰	۲۶۱,۱۱	۹,۰۰	۱۳۷۰
-۱۰,۳۷	۸۷,۶۹	-۱۸,۶۷	۹۴,۰۶	۱۹,۱۹	۱۳۴,۰۶	۷۴,۵۹	۱۱,۱۰	۵۶,۵۲-	۸۸,۰۹	۱۱۳,۵۳	۲۰,۷۰	۱۳۷۱
-۷,۶۳	۸۱,۴۸	-۵,۲۲	۸۷,۲۱	۴,۷۲	۱۳۸,۰۲	۷۸,۱۱	۱۰,۶۰	۱۵,۱۶-	۱۰۳,۸۳	۹۶,۳۱	۲۴,۴۰	۱۳۷۲
-۲,۳۲	۸۰,۵۵	۰,۷۷	۸۸,۴۱	۵,۰۲-	۱۳۴,۷۸	۷۴,۱۹	۱۱,۱۶	۶,۵۵	۹۷,۴۵	۱۰۲,۶۲	۲۲,۹۰	۱۳۷۳
-۸,۷۴	۷۱,۰۰	-۱۶,۲۸	۷۱,۳۶	۲,۳۹	۱۳۱,۶۴	۷۵,۹۶	۱۰,۹۰	۳۴,۹۴-	۱۴۹,۷۹	۶۶,۷۶	۳۵,۲۰	۱۳۷۴
-۱۱,۳۱	۶۳,۸۸	-۱۲,۳۲	۶۳,۳۳	۴,۱۱	۱۳۶,۴۵	۷۹,۰۸	۱۰,۴۷	۲۸,۷۵-	۲۱۰,۲۱	۴۷,۵۷	۴۹,۴۰	۱۳۷۵
۲۴,۳۹	۷۳,۸۰	۶۵,۳۵	۹۷,۲۲	۱۷,۷۷	۱۰۷,۳۷	۹۳,۱۴	۸,۸۹	۱۱۲,۹۳	۹۸,۷۲	۱۰۱,۲۹	۲۳,۲۰	۱۳۷۶
۶,۴۰	۸۰,۷۵	۱۳,۴۵	۱۱۱,۱۳	۷,۲۰-	۱۱۵,۷۰	۸۶,۴۳	۹,۵۸	۳۴,۱۰	۷۳,۶۲	۱۳۵,۸۴	۱۷,۳۰	۱۳۷۷
-۱۰,۳۳	۷۳,۶۵	-۱۲,۰۹	۹۹,۵۹	۱۹,۷۷-	۱۴۴,۳۰	۶۹,۳۵	۱۱,۹۴	۴,۴۲-	۷۷,۰۲	۱۲۹,۸۲	۱۸,۱۰	۱۳۷۸
-۵,۹۳	۶۸,۹۵	-۹,۷۵	۸۹,۸۲	۹,۵۰-	۱۵۹,۴۲	۶۲,۷۳	۱۳,۲۰	۹,۹۵-	۸۵,۵۳	۱۱۶,۹۳	۲۰,۱۰	۱۳۷۹
۱۴,۲۷	۸۶,۹۳	۲۶,۸۰	۱۲۲,۷۶	۵,۹۲-	۱۶۹,۴۴	۵۹,۰۲	۱۴,۰۳	۵۹,۵۲	۵۳,۶۲	۱۸۶,۵۱	۱۲,۶۰	۱۳۸۰
۱۴,۴۷	۹۸,۹۹	۳,۳۱	۱۳۱,۴۳	۳,۹۰-	۱۷۶,۳۳	۵۶,۷۱	۱۴,۶۰	۱۰,۵۳	۴۸,۵۱	۲۰۶,۱۴	۱۱,۴۰	۱۳۸۱
۱۹,۷۷	۱۰۹,۲۷	-۵,۰۵	۱۰۷,۷۵	۱۷,۷۴	۱۴۹,۷۶	۶۶,۷۷	۱۲,۴۰	۲۷,۸۵-	۶۷,۲۳	۱۴۸,۷۳	۱۵,۸۰	۱۳۸۲
-۲,۲۶	۹۹,۱۵	۶,۰۰	۱۱۲,۲۸	۱۰,۷۱	۱۳۵,۲۷	۷۳,۹۳	۱۱,۲۰	۱,۲۸	۶۶,۳۸	۱۵۰,۶۴	۱۵,۶۰	۱۳۸۳
-۲,۵۲	۹۲,۲۵	۵,۶۸	۱۱۷,۵۰	۸,۷۴	۱۴۴,۴۰	۸۰,۳۹	۱۰,۳۰	۲,۶۳	۶۴,۶۸	۱۵۴,۶۱	۱۵,۲۰	۱۳۸۴
۸,۱۱	۱۰۶,۹۵	۱۷,۸۶	۱۴۸,۹۸	۱۰,۴۳-	۱۳۸,۸۹	۷۲,۰۰	۱۱,۵۰	۴۶,۱۵	۴۴,۲۶	۲۲۵,۹۶	۱۰,۴۰	۱۳۸۵
-۵,۳۰	۹۷,۹۸	-۵,۴۲	۱۳۵,۳۸	۱,۷۷	۱۳۶,۴۷	۷۳,۲۷	۱۱,۳۰	۱۲,۶۱-	۵۰,۶۴	۱۹۷,۴۸	۱۱,۹۰	۱۳۸۶
-۶,۳۶	۸۲,۷۲	-۱۳,۸۵	۱۰۳,۲۹	۷,۶۲	۱۳۶,۸۱	۷۸,۸۶	۱۰,۵۰	۳۵,۳۳-	۷۸,۳۰	۱۲۷,۷۲	۱۸,۴۰	۱۳۸۷
-۱۶,۱۰	۶۵,۸۱	-۱۳,۳۰	۸۶,۰۷	۰,۹۶	۱۳۵,۶۰	۷۹,۶۲	۱۰,۴۰	۲۷,۵۶-	۱۰۸,۰۹	۹۲,۵۲	۲۵,۴۰	۱۳۸۸
۲۵,۸۷	۹۱,۸۴	۶۱,۲۹	۱۴۳,۵۹	۱۲,۶۱-	۱۴۳,۷۲	۶۹,۵۸	۱۱,۹۰	۱۳۵,۱۹	۴۵,۹۶	۲۱۷,۵۹	۱۰,۸۰	۱۳۸۹
-۹,۸۰	۸۱,۰۵	-۱۲,۳۸	۱۲۵,۴۲	۱۱,۸۵-	۱۶۳,۰۴	۶۱,۳۳	۱۳,۵۰	۱۲,۹۰-	۵۲,۷۷	۱۸۹,۵۲	۱۲,۴۰	۱۳۹۰
-۱۰,۱۰	۶۲,۱۲	-۱۶,۲۸	۸۸,۳۱	۹,۷۶	۱۴۸,۵۵	۶۷,۳۲	۱۲,۳۰	۴۲,۳۳-	۹۱,۴۹	۱۰۹,۳۰	۲۱,۵۰	۱۳۹۱
-۴,۴۸	۵۵,۵۹	-۱۳,۹۳	۷۲,۷۴	۱,۶۵	۱۴۶,۱۴	۶۸,۴۳	۱۲,۱۰	۲۹,۵۱-	۱۲۹,۷۹	۷۷,۰۵	۳۰,۵۰	۱۳۹۲
۵,۶۳	۵۸,۵۵	۲,۱۲	۷۳,۶۷	۱۶,۳۵	۱۳۵,۶۰	۷۹,۶۲	۱۰,۴۰	۱۲,۱۰-	۱۴۷,۶۶	۶۷,۷۲	۳۴,۷۰	۱۳۹۳
۲۳,۶۱	۸۱,۰۸	۵۸,۴۹	۱۱۲,۹۶	۵,۴۵-	۱۳۲,۸۵	۷۵,۲۷	۱۱,۰۰	۱۲۲,۴۴	۶۶,۳۸	۱۵۰,۶۴	۱۵,۶۰	۱۳۹۴

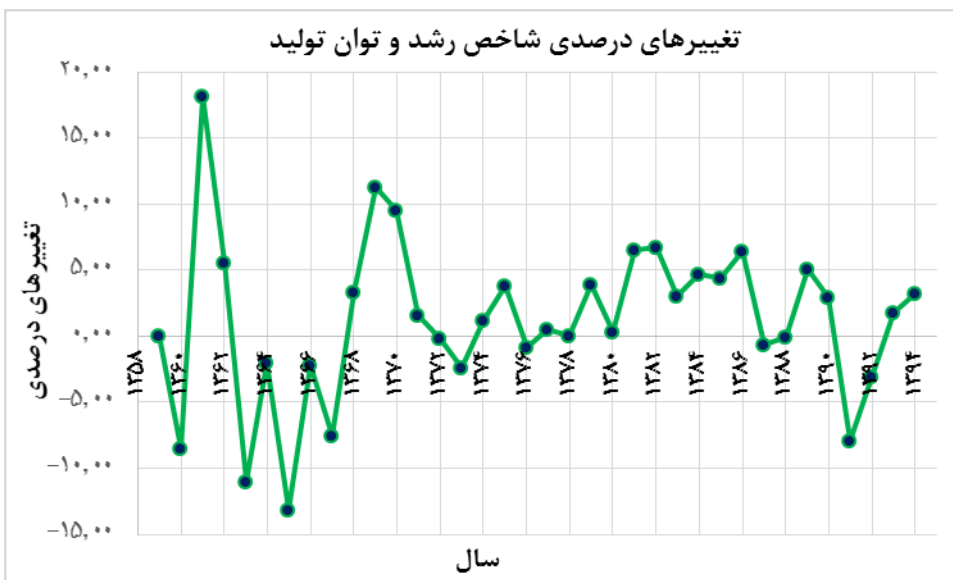
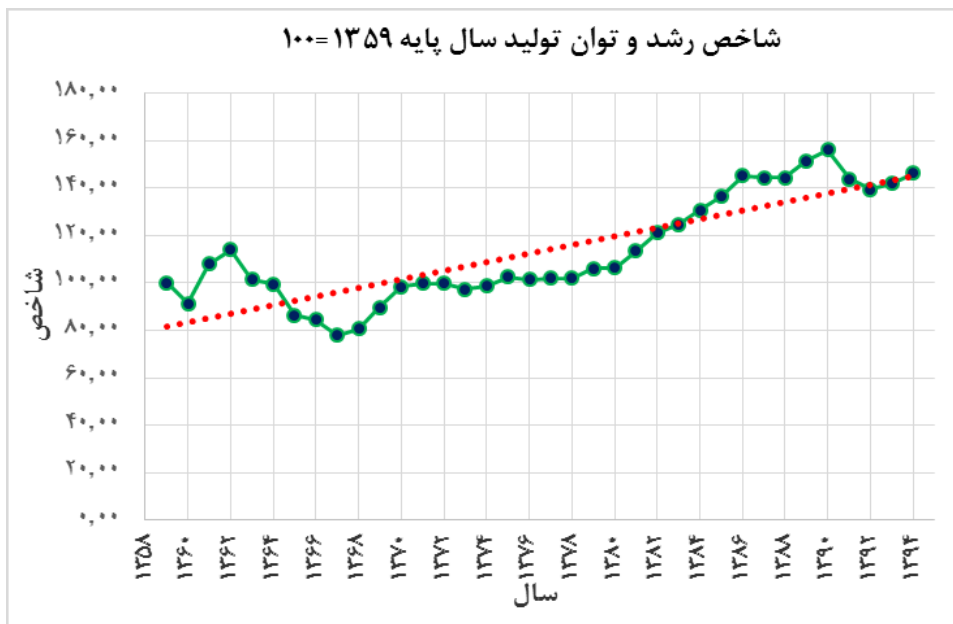
میانگین شاخص

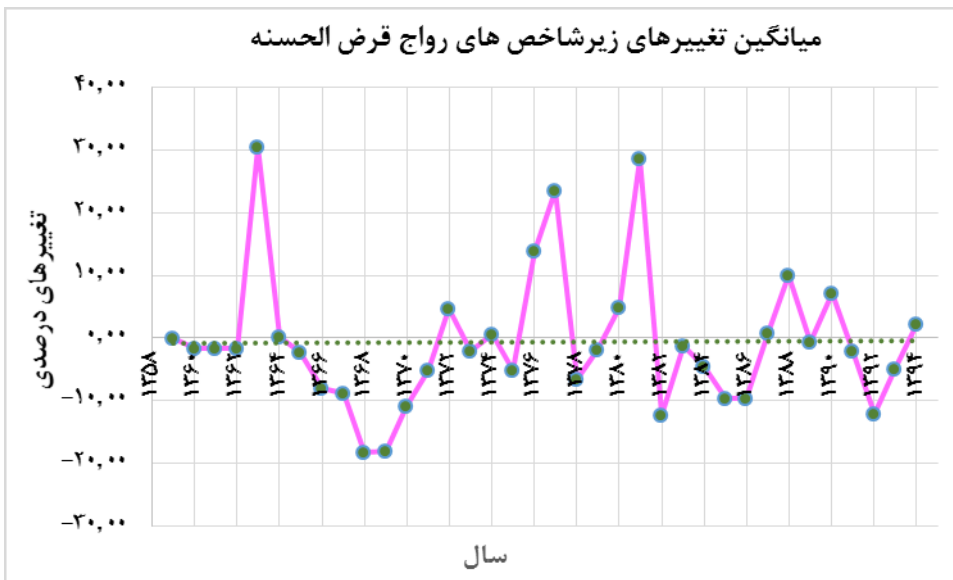
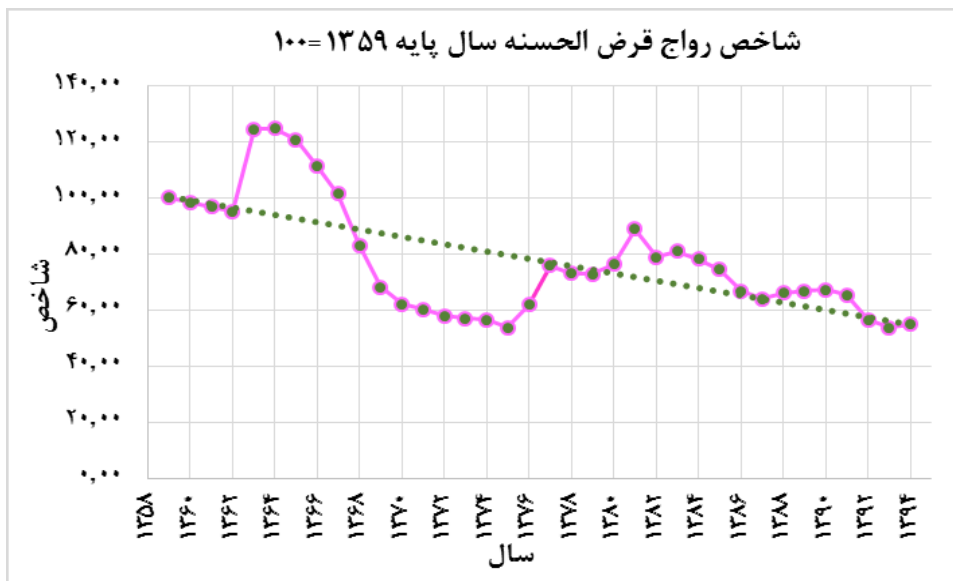

جدول ۶-۲. رشد و توان تولید

تغییرهای شاخص	پایه ۱۳۵۹=۱۰۰ شاخص سال	رشد و توان تولید			سال
		درآمد ملی سرانه			
		تغییرهای شاخص	شاخص سال پایه ۱۳۵۹=۱۰۰	اندازه	
-	۱۰۰,۰۰	-	۱۰۰,۰۰	۱۸۳۹۶۳۹۵	۱۳۵۹
-۸,۵۴	۹۱,۴۶	-۸,۵۴	۹۱,۴۶	۱۶۸۲۵۱۰۳	۱۳۶۰
۱۸,۱۴	۱۰۸,۰۵	۱۸,۱۴	۱۰۸,۰۵	۱۹۸۷۷۵۹۶	۱۳۶۱
۵,۵۸	۱۱۴,۰۸	۵,۵۸	۱۱۴,۰۸	۲۰۹۸۶۶۹۹	۱۳۶۲
-۱۱,۰۴	۱۰۱,۴۹	-۱۱,۰۴	۱۰۱,۴۹	۱۸۶۶۹۷۱۳	۱۳۶۳
-۲,۰۴	۹۹,۴۲	-۲,۰۴	۹۹,۴۲	۱۸۲۸۹۶۸۹	۱۳۶۴
-۱۳,۱۶	۸۶,۳۳	-۱۳,۱۶	۸۶,۳۳	۱۵۸۸۲۱۹۳	۱۳۶۵
-۲,۲۰	۸۴,۴۳	-۲,۲۰	۸۴,۴۳	۱۵۵۳۳۷۹۲	۱۳۶۶
-۷,۵۶	۷۸,۰۵	-۷,۵۶	۷۸,۰۵	۱۴۳۵۸۹۲۵	۱۳۶۷
۳,۳۳	۸۰,۶۵	۳,۳۳	۸۰,۶۵	۱۴۸۳۶۹۵۳	۱۳۶۸
۱۱,۳۱	۸۹,۷۷	۱۱,۳۱	۸۹,۷۷	۱۶۵۱۴۳۲۶	۱۳۶۹
۹,۶۰	۹۸,۳۸	۹,۶۰	۹۸,۳۸	۱۸۰۹۹۱۳۵	۱۳۷۰
۱,۵۷	۹۹,۹۳	۱,۵۷	۹۹,۹۳	۱۸۳۸۱۰۸	۱۳۷۱
-۰,۱۱	۹۹,۸۲	-۰,۱۱	۹۹,۸۲	۱۸۳۶۳۶۵۳	۱۳۷۲
-۲,۳۵	۹۷,۴۷	-۲,۳۵	۹۷,۴۷	۱۷۹۳۱۵۱۹	۱۳۷۳
۱,۲۰	۹۸,۶۴	۱,۲۰	۹۸,۶۴	۱۸۱۴۶۶۲۴	۱۳۷۴
۳,۸۷	۱۰۲,۴۶	۳,۸۷	۱۰۲,۴۶	۱۸۸۴۸۴۸۸	۱۳۷۵
-۰,۸۵	۱۰۱,۵۹	-۰,۸۵	۱۰۱,۵۹	۱۸۶۸۸۴۷۷	۱۳۷۶
۰,۵۰	۱۰۲,۰۹	۰,۵۰	۱۰۲,۰۹	۱۸۷۸۱۳۱۵	۱۳۷۷
۰,۰۱	۱۰۲,۱۰	۰,۰۱	۱۰۲,۱۰	۱۸۷۸۲۸۹۵	۱۳۷۸
۳,۹۲	۱۰۶,۱۰	۳,۹۲	۱۰۶,۱۰	۱۹۵۱۸۷۱۶	۱۳۷۹
۰,۳۶	۱۰۶,۴۸	۰,۳۶	۱۰۶,۴۸	۱۹۵۸۹۱۷۹	۱۳۸۰
۶,۴۹	۱۱۳,۴۰	۶,۴۹	۱۱۳,۴۰	۲۰۸۶۱۴۸۲	۱۳۸۱
۶,۷۸	۱۲۱,۰۹	۶,۷۸	۱۲۱,۰۹	۲۲۲۷۶۲۸۱	۱۳۸۲
۳,۰۶	۱۲۴,۸۰	۳,۰۶	۱۲۴,۸۰	۲۲۹۵۸۰۲۴	۱۳۸۳
۴,۷۲	۱۳۰,۶۸	۴,۷۲	۱۳۰,۶۸	۲۴۰۴۰۷۲۸	۱۳۸۴
۴,۴۰	۱۳۶,۴۴	۴,۴۰	۱۳۶,۴۴	۲۵۰۹۹۶۶۵	۱۳۸۵
۶,۴۳	۱۴۵,۲۱	۶,۴۳	۱۴۵,۲۱	۲۶۷۱۳۵۸۰	۱۳۸۶
-۰,۶۱	۱۴۴,۳۲	-۰,۶۱	۱۴۴,۳۲	۲۶۵۵۰۱۸۵	۱۳۸۷
-۰,۰۲	۱۴۴,۲۹	-۰,۰۲	۱۴۴,۲۹	۲۶۵۴۴۸۷۸	۱۳۸۸
۵,۱۰	۱۵۱,۶۵	۵,۱۰	۱۵۱,۶۵	۲۷۸۹۸۹۲۷	۱۳۸۹
۲,۹۳	۱۵۶,۰۹	۲,۹۳	۱۵۶,۰۹	۲۸۷۱۵۱۴۰	۱۳۹۰
-۷,۸۷	۱۴۳,۸۰	-۷,۸۷	۱۴۳,۸۰	۲۶۴۵۴۵۸۹	۱۳۹۱
-۳,۰۸	۱۳۹,۳۸	-۳,۰۸	۱۳۹,۳۸	۲۵۶۴۰۷۸۱	۱۳۹۲
۱,۷۷	۱۴۱,۸۴	۱,۷۷	۱۴۱,۸۴	۲۶۰۹۴۲۷۷	۱۳۹۳
۳,۲۰	۱۴۶,۳۸	۳,۲۰	۱۴۶,۳۸	۲۶۹۲۹۲۹۳,۴۶	۱۳۹۴
۱,۲۸	۱۱۳,۵۶	میانگین شاخص			

بخش سوم

**شاخص‌های اسلامی بودن اقتصاد ایران
بر پایه نظر سنجی از متخصصان اقتصاد اسلامی**

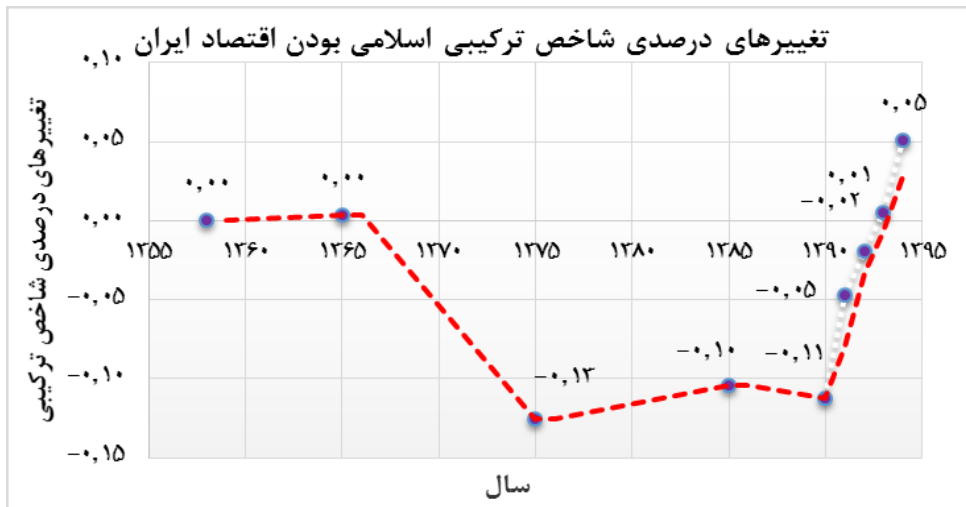
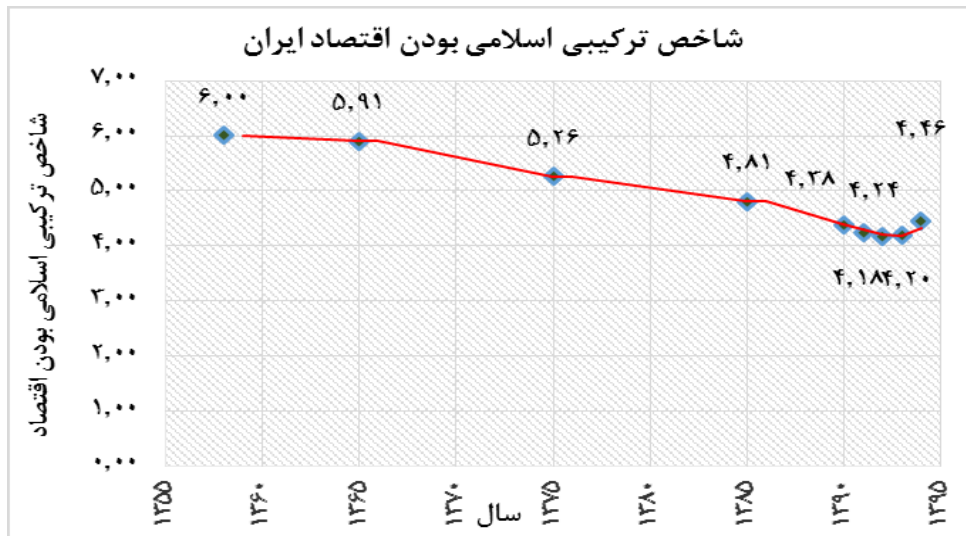
بر پایه آنچه در بخش نخست آوردیم، در اینجا شاخص اسلامی بودن اقتصاد را بر پایه نظر سنجی از متخصصان اقتصاد اسلامی در ایران اندازه‌گیری کرده‌ایم و گزارش می‌کنیم. این شاخص می‌تواند برداشت متخصصان اقتصاد اسلامی را از اسلامی بودن اقتصاد ایران نشان دهد. این برداشت می‌تواند از نگاهی کامل‌تر باشد. ولی به علت محدودیت‌هایی نتوانسته‌ایم همه این سال‌ها را در نظرسنجی بیاوریم.

بر این پایه، بهتر است از مقایسه سال به سال این داده‌ها پرهیز شود، ولی این داده‌ها می‌توانند روند کلی اسلامی شدن اقتصاد را نشان دهند.

با این همه امید داریم در گزارش‌های سال‌های آینده بتوانیم سنجش بهتر و کامل‌تری از این دیدگاه داشته باشیم و آن را در گزارش ارایه کنیم.

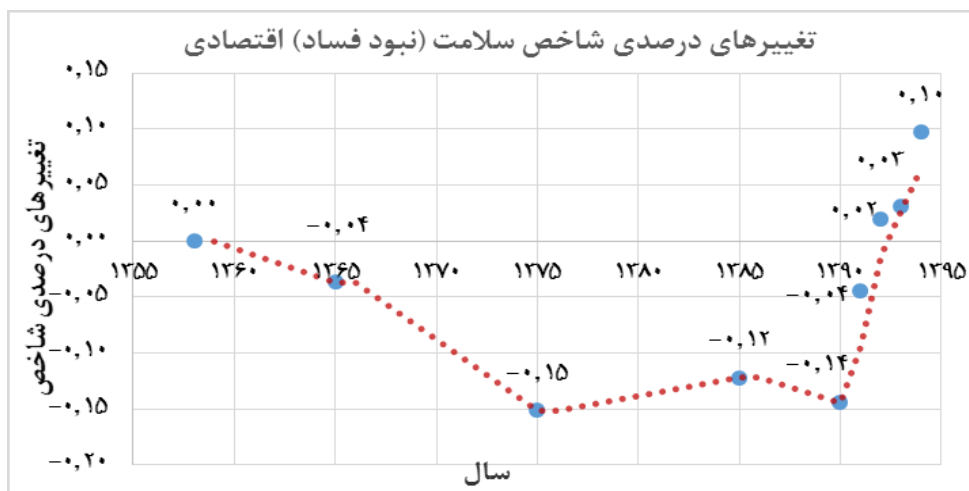
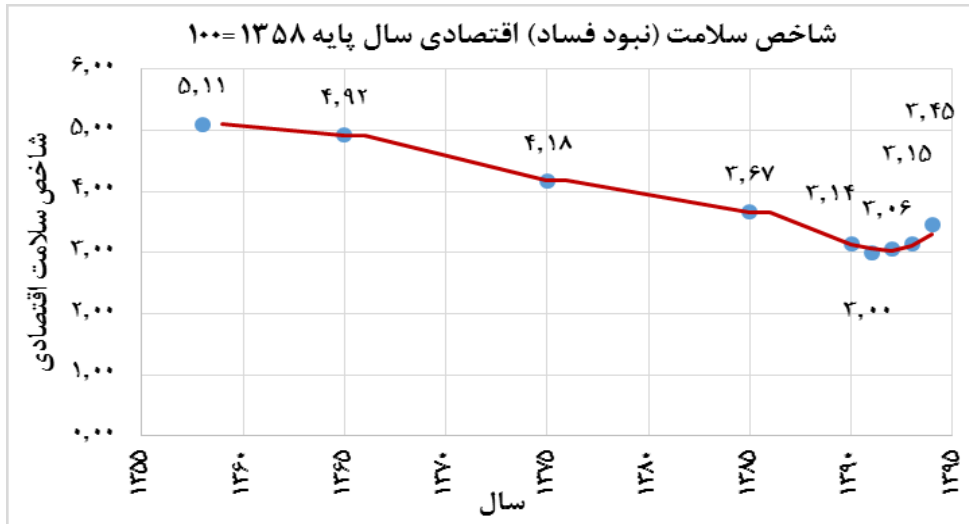
جدول ۱-۳. شاخص ترکیبی کل اسلامی بودن اقتصاد ایران بر پایه نظرسنجی از متخصصان اقتصاد اسلامی

موضوع	۱۳۵۸	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴
اندازه اسلامی بودن اقتصاد ایران	۵,۷۲	۶,۰۹	۵,۱۲	۴,۷۱	۴,۲۹	۴,۲۲	۴,۱۶	۴,۲۰	۴,۵۸
شاخص اسلامی بودن اقتصاد ایران	۱۰۰	۱۰۰,۳۸	۸۷,۷۶	۷۸,۷۰	۷۰,۱۵	۶۶,۹۶	۶۵,۶۷	۶۵,۹۹	۶۹,۴۱
تغییرهای درصدی شاخص	۰,۰۰	۰,۳۸	-۱۲,۵۶	-۱۰,۴۴	-۱۱,۲۱	-۴,۷۳	-۱,۹۳	۰,۵۵	۵,۰۹

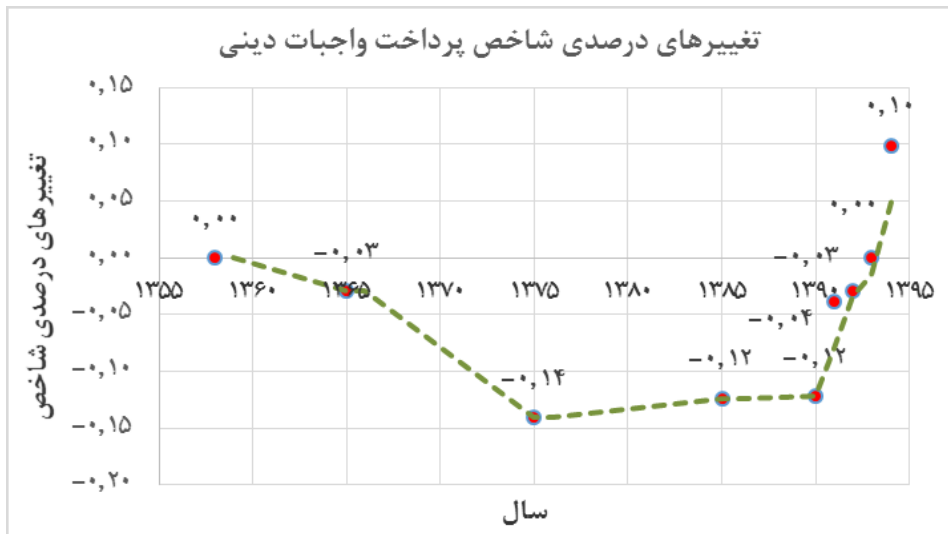
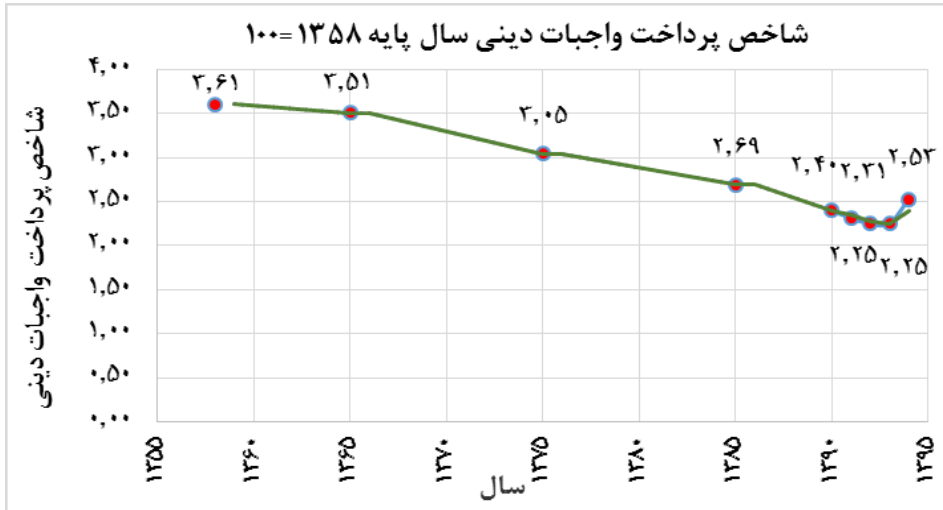
جدول ۲-۳. سلامت (نبود فساد) اقتصادی در ایران بر پایه نظرسنجی از متخصصان اقتصاد اسلامی

موضوع	۱۳۵۸	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴
اندازه سلامت اقتصادی (نبود فساد اقتصادی)	۵,۱۱	۴,۹۲	۴,۱۸	۳,۶۷	۳,۱۴	۳,۰۰	۳,۰۶	۳,۱۵	۳,۴۵
شاخص سلامت اقتصادی (نبود فساد اقتصادی)	۱۰۰	۹۶,۳۴	۸۱,۷۷	۷۱,۸۱	۶۱,۴۶	۵۸,۷۴	۵۹,۸۴	۶۱,۶۷	۶۷,۶۳
تغییرهای درصدی شاخص	۰,۰۰	-۳,۶۶	-۱۵,۱۴	-۱۲,۱۷	-۱۴,۴۳	-۴,۴۷	۱,۹۶	۳,۱۰	۹,۷۴

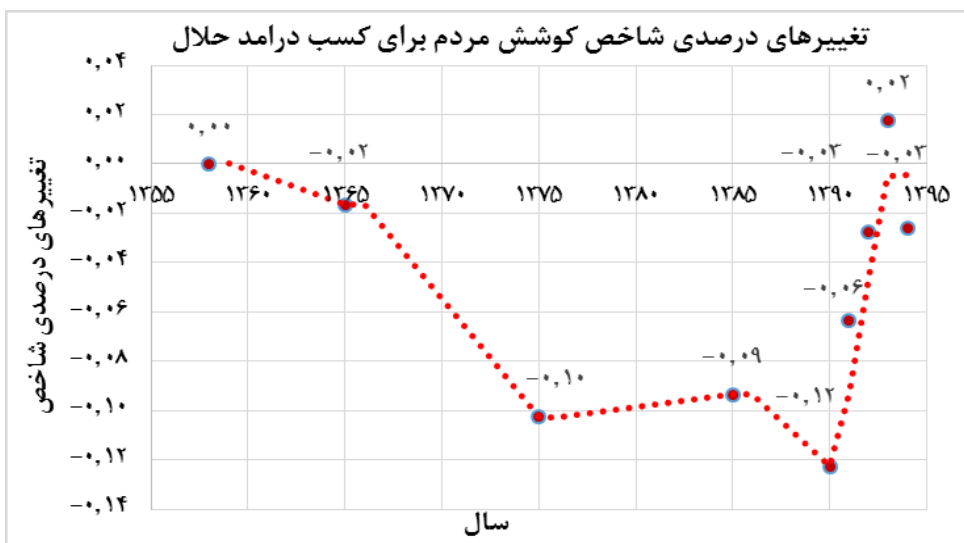
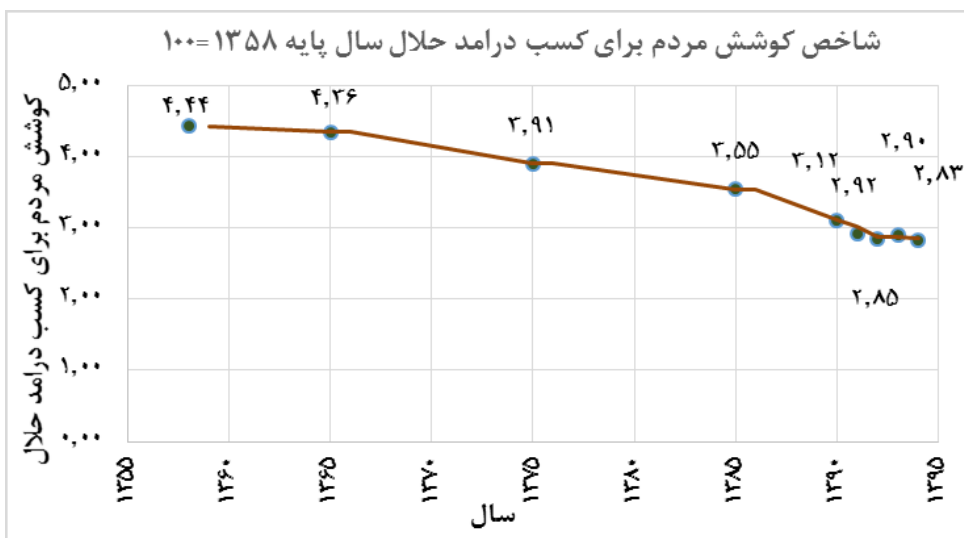
جدول ۳-۳. پرداخت واجبات دینی در اقتصاد ایران بر پایه نظرسنجی از متخصصان اقتصاد اسلامی

موضوع	۱۳۵۸	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴
اندازه پرداخت واجبات دینی	۳,۶۱	۳,۵۱	۳,۰۵	۲,۶۹	۲,۴۰	۲,۳۱	۲,۲۵	۲,۲۵	۲,۵۳
شاخص پرداخت واجبات دینی	۱۰۰,۰۰	۹۷,۰۸	۸۳,۴۹	۷۳,۴۱	۶۴,۸۱	۶۲,۵۲	۶۰,۷۴	۶۰,۷۵	۶۷,۶۰
تغییرهای درصدی شاخص	۰,۰۰	-۲,۹۲	-۱۴,۱۰	-۱۲,۳۸	-۱۲,۱۹	-۳,۸۲	-۲,۹۲	-۰,۰۴	۹,۸۷

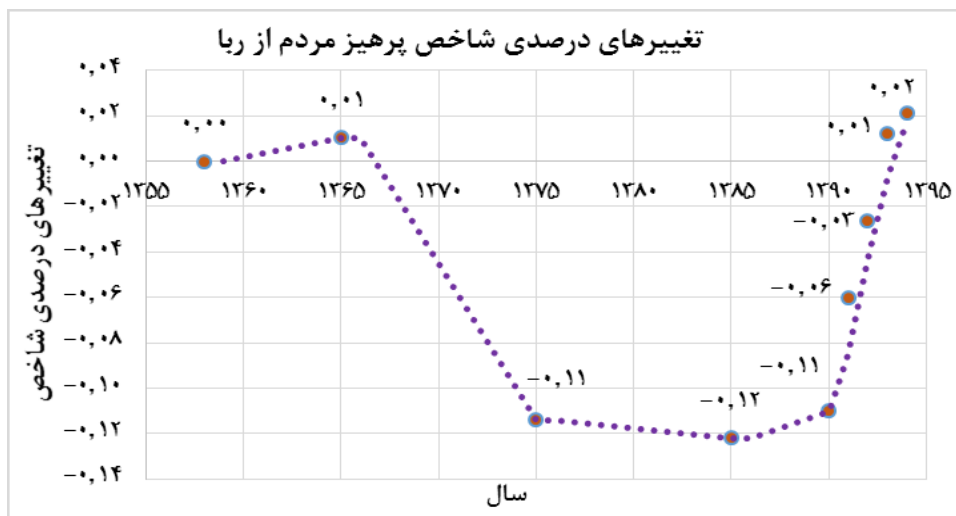
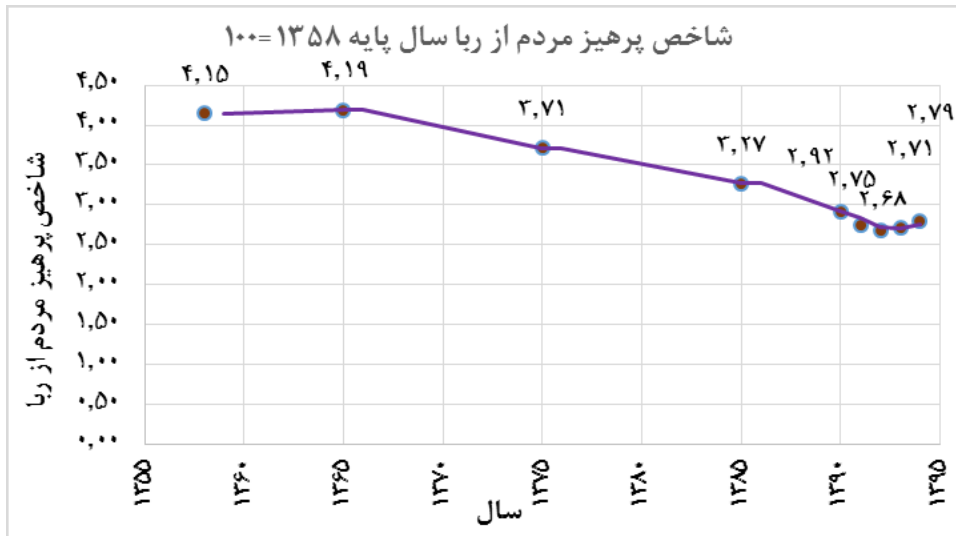
جدول ۴-۳. کوشش مردم برای کسب درآمد حلال در اقتصاد ایران بر پایه نظرسنجی از متخصصان اقتصاد اسلامی

موضوع	۱۳۵۸	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴
کوشش برای کسب درآمد حلال	۴,۴۴	۴,۳۶	۳,۹۱	۳,۵۵	۳,۱۲	۲,۹۲	۲,۸۵	۲,۹۰	۲,۸۳
شاخص کوشش برای کسب درآمد حلال	۱۰۰	۹۸,۳۵	۸۸,۲۴	۷۹,۹۲	۷۰,۱۵	۶۵,۷۰	۶۳,۹۳	۶۵,۱۴	۶۳,۴۱
تغییرهای درصدی شاخص	۰,۰۰	-۱,۶۵	-۱۰,۲۸	-۹,۳۵	-۱۲,۲۵	-۶,۳۶	-۲,۷۶	۱,۷۸	-۲,۶۳

جدول ۵-۳. پرهیز مردم از ربا در اقتصاد ایران بر پایه نظرسنجی از متخصصان اقتصاد اسلامی

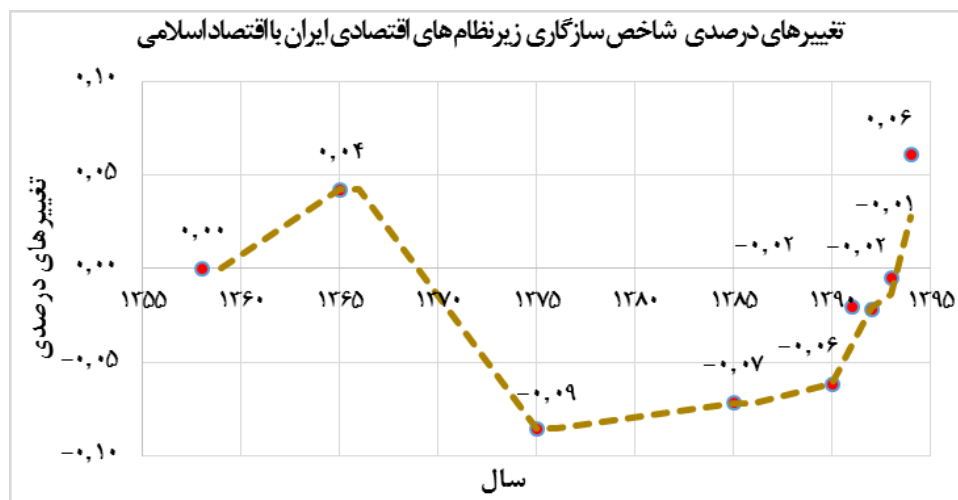
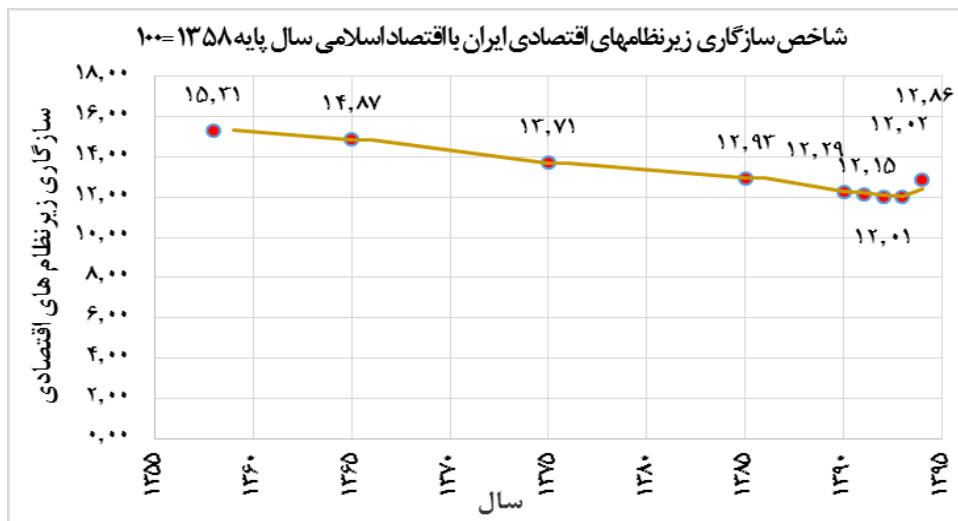
موضوع	۱۳۵۸	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴
پرهیز مردم از ربا	۴,۱۵	۴,۱۹	۳,۷۱	۳,۲۷	۲,۹۲	۲,۷۵	۲,۶۸	۲,۷۱	۲,۷۹
شاخص پرهیز مردم از ربا	۱۰۰	۱۰۱,۰۲	۸۹,۴۵	۷۸,۵۲	۶۹,۹۶	۶۵,۸۳	۶۴,۲۴	۶۴,۹۰	۶۶,۵۳
تغییرهای درصدی شاخص	۰,۰۰	۱,۰۲	-۱۱,۴۰	-۱۲,۲۰	-۱۱,۰۲	-۶,۰۳	-۲,۶۰	۱,۲۴	۲,۱۵

جدول ۶-۳. سازگاری زیرنظام‌های اقتصادی ایران با اقتصاد اسلامی بر پایه نظرسنجی از

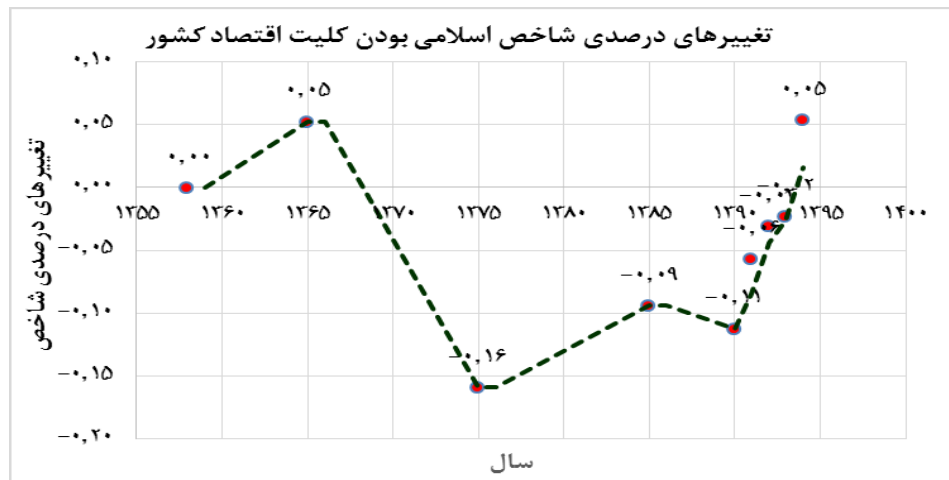
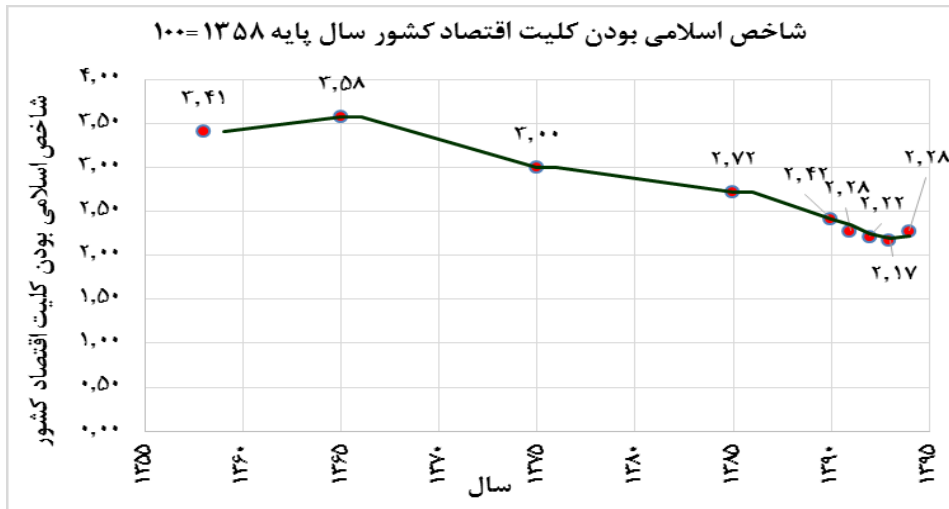
متخصصان اقتصاد اسلامی

موضوع	۱۳۵۸	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴
اندازه سازگاری زیرنظام‌های اقتصادی با اقتصاد اسلامی	۱۵,۳۱	۱۴,۸۷	۱۳,۷۱	۱۲,۹۳	۱۲,۲۹	۱۲,۱۵	۱۲,۰۱	۱۲,۰۲	۱۲,۸۶
شاخص اندازه سازگاری زیرنظام‌های اقتصادی با اقتصاد اسلامی	۱۰۰	۱۰۴,۲۱	۹۵,۳۹	۸۸,۶۱	۸۳,۴۰	۸۱,۸۲	۸۰,۰۷	۷۹,۶۴	۸۴,۰۲
تغییرهای درصدی شاخص	۰,۰۰	۴,۲۱	-۸,۵۴	-۷,۱۵	-۶,۱۴	-۲,۰۰	-۲,۱۶	-۰,۵۰	۶,۰۶

جدول ۷-۳. اسلامی بودن کلیت اقتصاد کشور در مقایسه با کشورهای دیگر بر پایه نظرسنجی از متخصصان اقتصاد اسلامی شاخص

موضوع	۱۳۵۸	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴
اندازه اسلامی بودن کلیت اقتصاد کشور	۳,۴۱	۳,۵۸	۳,۰۰	۲,۷۲	۲,۴۲	۲,۲۸	۲,۲۲	۲,۱۷	۲,۲۸
شاخص اسلامی بودن کلیت اقتصاد کشور	۱۰۰	۱۰۵,۲۵	۸۸,۲۳	۷۹,۹۳	۷۱,۰۷	۶۷,۱۴	۶۵,۲۰	۶۳,۸۱	۶۷,۲۵
تغییرهای درصدی شاخص	۰,۰۰	۵,۲۵	-۱۵,۹۱	-۹,۳۹	-۱۱,۲۱	-۵,۶۸	-۳,۰۶	-۲,۲۸	۵,۳۹

بخش چهارم

**ارزیابی اسلامی سازی اقتصاد
با نگاه به قانون گذاری**

بر پایه آنچه گفته شد، بخشی از اسلامی بودن اقتصاد، به اسلامی بودن قانون‌های اقتصادی باز می‌گردد. بر این پایه، در اینجا با نگاهی کوتاه به قانون‌های مهم اقتصادی تصویب شده، مهمترین این قانون‌ها را بر پایه شش مولفه اصلی اسلامی بودن اقتصاد دسته‌بندی می‌کنیم. در اینجا هدف، ارزیابی گسترده قوانین و یا ارزیابی هر قانون نیست. تنها می‌خواهیم نگاهی بسیار کوتاه به قانون‌های مهم اقتصادی و جایگاه آنها در مولفه‌های یک اقتصاد اسلامی داشته باشیم. یادآور می‌شویم که بررسی دقیق اینها نیازمند جایگاه دیگری است که امید است بتوانیم در بررسی‌های آینده آن را در اینگونه ارزیابی‌ها بگنجانیم. یادآوری می‌شود قانون‌های اقتصادی و اجتماعی مصوب مجلس شورای اسلامی بسیار بیشتر از این تعداد است. ولی می‌توان گفت برخی از قانون‌ها می‌توانند در کل اقتصاد، یک بخش یا برای یک قاعده اسلامی، اثرگذاری پایه‌ای داشته باشند. ما بر پایه کلی بودن و گسترده بودن موضوع، اثر و دامنه قانون‌ها، آنها را در این چارچوب وارد کرده‌ایم.

نخست نگاهی به روش انتخاب قانون‌های مهم اقتصادی می‌کنیم. سپس قانون‌های مهم اقتصادی مصوب مجلس شورای اسلامی را معرفی می‌کنیم. پس از آن شمار قانون‌های مهم اقتصادی در هر یک از مولفه‌های اسلامی بودن اقتصاد داریم. آنگاه مقایسه کوتاهی از قانونگذاری‌ها در زمینه این شش مولفه خواهیم داشت.

۴-۱. روش انتخاب قانون‌های مهم

در این بررسی کوشش شد همه قانون‌های اقتصادی از قانون‌های مصوب مجلس شورای اسلامی در ۹ دوره قانون‌گذاری پس از پیروزی انقلاب اسلامی جدا و از میان آنها قانون‌های مهم برگزیده شود. برای این کار با بررسی همه قانون‌ها، در گام نخست کوشیدیم قانون‌های اقتصادی را در چارچوب ۶ مولفه اسلامی بودن اقتصاد، از کل قانون‌ها جدا کنیم. سپس قانون‌های مهم را از دیگر قانون‌های اقتصادی جدا کردیم. در گام نخست نزدیک به ۳ هزار قانون دیده شد که از میان آنها با چند مرحله پالایش، ۸۵ قانون، مهم اقتصادی دانسته و جدا شد. این قانون‌ها بر پایه دوره‌های مجلس در جدول ۴-۱ آورده شده‌اند. برای پالایش قانون‌های

مهم اقتصادی چند معیار در نظر گرفته شد. نخست اینکه در چارچوب ۶ مولفه اقتصاد اسلامی باشد و بر آن اثر گسترده داشته باشد. دوم اینکه موضوع اداری، تشکیلاتی، سازمانی و مانند آن محور اصلی قانون نباشد. سوم اینکه موضوع سیاسی، تقسیمات کشوری، امنیتی، قضایی و مانند آن محور اصلی قانون نباشد. چهارم اینکه دوره اجرای آن کوتاه مدت، مانند قانون بودجه و مقررات یکساله دیگر نباشد. بر این پایه بیشتر قانون ها کنار گذاشته شد و تنها ۸۵ قانون مهم اقتصادی ماند که در اینجا بررسی می شود.

۴-۲. قانون های مهم اقتصادی مصوب مجلس شورای اسلامی

در ۹ دوره مجلس شورای اسلامی که ۸ دوره آن پایان یافته است، ۲۹۷۱ قانون به تصویب رسیده است. همچنین تعدادی از لایحه ها و طرح های ارایه شده به مجلس هم تصویب نشده است. تعداد قانون های تصویب شده و قانون های مهم اقتصادی برای هر دوره در جدول ۴-۱ آورده شده است. این قانون ها به تفکیک هر مولفه نیز در جدول های ۴-۲ تا ۴-۷ آورده شده اند.

جدول ۴-۱. تعداد کل قانون ها و قانون های مهم اقتصادی

دوره	تعداد قانون	تعداد قانون مهم اقتصادی
اول	۳۷۰	۹
دوم	۳۱۶	۹
سوم	۲۵۶	۱۲
چهارم	۳۴۲	۸
پنجم	۳۵۹	۷
ششم	۳۹۶	۱۲
هفتم	۳۳۳	۷
هشتم	۳۴۹	۱۳
نهم	*۲۵۰	۸
جمع	۲۹۷۱	۸۵

جدول ۲-۴. قانون‌های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه عدالت

شماره	عنوان قانون	نوع پیشنهاد	تاریخ تصویب
۱	قانون راجع به نحوه اداره بنیاد مسکن و معاملات واحدهای مسکونی	لایحه	۱۲/۱۷ ۱۳۵۹
۲	قانون توزیع عادلانه آب	طرح	۱۳۶۱/۳/۱۷
۳	قانون نحوه تامین دارو در مناطق محروم و نیازمند کشور	لایحه	۱۳۶۴/۱۱/۶
۴	قانون تهیه مسکن برای کم درآمدها	طرح	۱۳۷۲/۶/۹
۵	قانون الزام دولت به توسعه متوازن روستایی	طرح	۱۳۸۰/۳/۲۷
۶	قانون الزام دولت به اقدام قانونی در خصوص نحوه اجرای اصل چهل و هشتم قانون اساسی	طرح	۱۳۸۰/۵/۲۴
۷	قانون الزام دولت برای جبران عقب ماندگی‌های استان‌ها و مناطقی که شاخص‌های توسعه آنها زیر شاخص میانگین کشور است	طرح	۱۳۸۱/۱/۲۵
۸	قانون تأمین کالاهای اساسی برای اقشار آسیب پذیر	طرح	۱۳۹۲/۳/۸
۹	قانون استفاده متوازن از امکانات کشور و توزیع عادلانه و رفع تبعیض و ارتقای سطح مناطق کمتر توسعه یافته و تحقق پیشرفت و عدالت	طرح	۱۳۹۳/۷/۳۰

جدول ۳-۴. قانون‌های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه تامین اجتماعی

شماره	عنوان قانون	نوع پیشنهاد	تاریخ تصویب
۱	قانون راجع به خدمت نیمه وقت بانوان	لایحه	۱۳۶۲/۳/۵
۲	قانون نقل و انتقال حق بیمه بازنشستگی	لایحه	۱۳۶۵/۳/۲۷
۳	قانون بیمه بیکاری	لایحه	۱۳۶۶/۳/۲۴
۴	قانون تامین مسکن فرهنگیان و کارکنان آموزش و پرورش	طرح	۱۳۶۸/۲/۱۳
۵	قانون ایجاد تسهیلات لازم جهت صدور پروانه کسب جانبازان، اسرای آزاد شده و خانواده محترم شهدا و مفقودین و اصلاح موادی از قانون نظام صنفی	طرح	۱۳۶۸/۱۲/۱۳
۶	قانون تامین زنان و کودکان بی سرپرست	لایحه	۱۳۷۱/۸/۲۴
۷	قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور	لایحه	۱۳۷۳/۸/۳
۸	قانون معافیت کارگاه‌ها و مشاغل دارای پنج نفر کارگر و کمتر از شمول قانون کار تا شش سال (پایان برنامه سوم)	طرح	۱۳۷۸/۱۲/۸
۹	قانون بیمه اجتماعی رانندگان حمل و نقل بار و مسافر بین شهری	طرح	۱۳۷۹/۲/۱۸

شماره	عنوان قانون	نوع پیشنهاد	تاریخ تصویب
۱۰	قانون ساختار نظام جامع رفاه و تامین اجتماعی	لایحه	۱۳۸۳/۲/۲۱
۱۱	قانون بیمه های اجتماعی کارگران ساختمانی	لایحه	۱۳۸۶/۸/۹
۱۲	قانون بیمه های اجتماعی قالیبافان، بافندگان فرش و شاغلان صنایع دستی شناسه دار (کددار)	طرح	۱۳۸۸/۵/۱۸
۱۳	قانون جامع خدمات رسانی به ایثارگران	لایحه	۱۳۹۱/۱۰/۲
۱۴	قانون حمایت خانواده	لایحه	۱۳۹۱/۱۲/۱
۱۵	قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست	لایحه	۱۳۹۲/۶/۳۱

جدول ۴-۴. قانون های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه سلامت اقتصادی و نبود تباهی (فساد)

شماره	عنوان قانون	نوع پیشنهاد	تاریخ تصویب
۱	قانون جمع آوری و فروش کالای متروکه، قاچاق و ضبطی قطعیت یافته و کالای قاچاق بلاصاحب و صاحب متواری	لایحه	۱۳۶۱/۴/۲۷
۲	قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری	لایحه	۱۳۶۴/۶/۲۸
۳	قانون منع خرید و فروش کوپن های کالاهای اساسی	لایحه	۱۳۶۷/۱/۲۳
۴	قانون شمول اجرای قانون نحوه اجرای اصل چهل و نهم قانون اساسی در مورد ثروت های ناشی از احتکار و گرانفروشی و قاچاق	طرح	۱۳۶۸/۱۱/۹
۵	قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی کشور	طرح	۱۳۶۹/۹/۱۹
۶	قانون نحوه اعمال نظارت بر کاهش هزینه های غیر ضرور و جلوگیری از تجمل گرایی	طرح	۱۳۷۰/۹/۲۷
۷	قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی	طرح	۱۳۷۲/۴/۲۷
۸	قانون مبارزه با پولشویی	لایحه	۱۳۸۶/۱۱/۲
۹	قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد	لایحه	۱۳۹۰/۲/۲۹
۱۰	قانون رسیدگی به داریایی مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران	طرح	۱۳۹۱/۲/۱۷

جدول ۵-۴. قانون‌های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه قانون‌گرایی

شماره	عنوان قانون	نوع پیشنهاد	تاریخ تصویب
۱	قانون آزادی معاملات وسایل نقلیه	طرح	۱۳۶۵/۴/۱۹
۲	قانون اداره امور شرکت‌های بیمه	لایحه	۱۳۶۷/۹/۱۳
۳	قانون کار	لایحه	۱۳۶۸/۷/۲
۴	قانون تاسیس سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی و اساسنامه آن	لایحه	۱۳۷۰/۱۰/۲۴
۵	قانون تنظیم بازار غیر متشکل پولی	لایحه	۱۳۷۹/۱۰/۶
۶	قانون تعیین سقف انتشار اوراق مشارکت توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران	لایحه	۱۳۸۰/۱۰/۱۶
۷	قانون تسری امتیازات خاص بانک‌ها به موسسات اعتباری غیربانکی مجاز	لایحه	۱۳۸۱/۱/۲۷
۸	قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران	لایحه	۱۳۸۴/۹/۱
۹	قانون هدفمند کردن یارانه‌ها	لایحه	۱۳۸۸/۱۰/۱۵

جدول ۶-۴. قانون‌های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه رشد و توان تولید

شماره	عنوان قانون	نوع پیشنهاد	تاریخ تصویب
۱	قانون بیمه محصولات کشاورزی	لایحه	۱۳۶۲/۱/۱۸
۲	قانون تضمین خرید محصولات اساسی کشاورزی	طرح	۱۳۶۸/۶/۲۱
۳	قانون برنامه پنج‌ساله اول توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	لایحه	۱۳۶۸/۱۱/۱
۴	قانون حمایت از تولید دام داخلی	طرح	۱۳۶۹/۸/۱۳
۵	قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران	طرح	۱۳۷۰/۶/۱۳
۶	قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور	لایحه	۱۳۷۱/۷/۵
۷	قانون نحوه واگذاری سهام دولتی و متعلق به دولت به اینترگران و کارگران	طرح	۱۳۷۳/۵/۱۲
۸	قانون برنامه پنج‌ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	لایحه	۱۳۷۳/۹/۲۰
۹	قانون حداکثر استفاده از توان فنی مهندسی تولیدی و صنعتی و اجرایی کشور در اجرای پروژه‌ها و ایجاد تسهیلات به منظور صدور خدمات	طرح	۱۳۷۵/۱۲/۱۲

شماره	عنوان قانون	نوع پیشنهاد	تاریخ تصویب
۱۰	قانون رفع محدودیت صادرات تولیدات کشاورزی و دامی	طرح	۱۳۷۷/۷/۸
۱۱	قانون اجازه تاسیس بانک‌های غیر دولتی	طرح	۱۳۷۹/۱/۲۱
۱۲	قانون جبران خسارات و پیشگیری عوارض ناشی از خشکسالی	لایحه	۱۳۷۹/۲/۲۰
۱۳	قانون برنامه پنج‌ساله سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	لایحه	۱۳۷۹/۱۰/۴
۱۴	قانون تاسیس صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری صنایع کوچک و متوسط	لایحه	۱۳۷۹/۱۰/۶
۱۵	قانون عدم الزام سپردن وثیقه ملکی به بانک‌ها و دستگاه‌ها و سایر موسسات و شرکت‌های دولتی به منظور تسهیل امر سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال بیشتر در طرح‌های تولیدی و صادراتی	طرح	۱۳۸۰/۳/۲۷
۱۶	قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی و کاهش هزینه‌های طرح و تسریع در اجرای طرح‌های تولیدی و افزایش منابع مالی و کارایی بانک‌ها	طرح	۱۳۸۰/۱۲/۲۲
۱۷	قانون حمایت از تاسیس و اداره مجتمع‌های بزرگ و متمرکز قالبیافی	لایحه	۱۳۸۰/۱۲/۲۲
۱۸	قانون برنامه پنج‌ساله چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	لایحه	۱۳۸۴/۱/۲۸
۱۹	قانون حمایت از ایجاد نواحی صنعتی روستایی	لایحه	۱۳۸۴/۷/۶
۲۰	قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران	لایحه	۱۳۸۴/۹/۱
۲۱	قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی	لایحه	۱۳۸۶/۱۱/۸
۲۲	قانون توسعه و حمایت از صنایع دریایی	لایحه	۱۳۸۷/۲/۱۵
۲۳	قانون ارتقای کیفی تولید خودرو و سایر تولیدات صنعتی داخلی	طرح	۱۳۸۹/۲/۲۶
۲۴	قانون حمایت از شرکت‌ها و موسسات دانش بنیان و تجاری سازی نوآوری و اختراعات	لایحه	۱۳۸۹/۸/۵
۲۵	قانون تاسیس شرکت‌های تعاونی توسعه و عمران شهرستانی	طرح	۱۳۸۹/۹/۲۸

شماره	عنوان قانون	نوع پیشنهاد	تاریخ تصویب
۲۶	قانون حمایت از احیا، بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری	طرح	۱۳۸۹/۱۰/۱۲
۲۷	قانون اصلاح الگوی مصرف انرژی	طرح	۱۳۸۹/۱۲/۴
۲۸	قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰-۱۳۹۴)	لایحه	۱۳۹۰/۲/۲۲
۲۹	قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار	طرح	۱۳۹۰/۱۱/۱۶
۳۰	قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی در تأمین نیازهای کشور و تقویت آنها در امر صادرات و اصلاح ماده (۱۰۴) قانون مالیات‌های مستقیم	طرح	۱۳۹۱/۵/۱
۳۱	قانون حمایت از سرمایه گذاری‌های عمرانی و تولید ملی و اصلاح قانون بودجه سال ۱۳۹۱ کل کشور	طرح	۱۳۹۱/۷/۳۰
۳۲	قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور	لایحه	۱۳۹۴/۲/۱

جدول ۷-۴. قانون‌های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه رعایت آموزه‌های اسلامی

شماره	عنوان قانون	نوع پیشنهاد	تاریخ تصویب
۱	قانون منع دریافت خسارت و جرایم و بهره مندرج در قانون تأمین اجتماعی	طرح	۱۳۶۱/۴/۱۳
۲	قانون معادن	لایحه	۱۳۶۱/۲/۲۶
۳	قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره)	لایحه	۱۳۶۲/۳/۲۲
۴	قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه	طرح	۱۳۶۲/۱۰/۱۳
۵	قانون نحوه اجرای اصل چهل و نهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران	لایحه	۱۳۶۳/۵/۱۵
۶	قانون بازپرداخت اوراق قرضه گسترش مالکیت واحدهای تولیدی	لایحه	۱۳۶۵/۸/۱۸
۷	قانون تشدید مجازات محتکران و گرانفروشان	طرح	۱۳۶۷/۱/۲۳
۸	قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت	لایحه	۱۳۷۶/۶/۳۰
۹	قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید به منظور تسهیل اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی	لایحه	۱۳۸۸/۹/۲۵
۱۰	قانون زکات	طرح	۱۳۹۰/۸/۸

۳-۴. مقایسه قانون های مهم اقتصادی در زمینه هر یک از ۶ مولفه اسلامی بودن اقتصاد بر پایه آنچه در اینجا دیده می شود، در زمینه پیگیری دستیابی به هدف های اقتصادی اسلامی از راه قانون گذاری، می توان گفت بیشترین اهمیت به قانون گذاری در زمینه رشد و توسعه تولید داده شده است. این قانون ها ۳۸ درصد قانون های مهم اقتصادی مصوب مجلس شورای اسلامی در ۹ دوره قانون گذاری بوده اند. پس از آن تامین اجتماعی با ۱۸ درصد جایگاه دوم را داشته است. قانون گذاری در زمینه رعایت آموزه های اسلامی نیز ۱۱/۵ درصد قانون های مصوب را در بر گرفته است. شمار قانون های مهم اقتصادی در زمینه هر یک از ۶ مولفه اسلامی بودن اقتصاد در جدول ۸-۴ آورده شده است. به همین اشاره در این زمینه بسنده می کنیم و تحلیل بیشتر را به خوانندگان گزارش واگذار می کنیم. البته تحلیل قانون های مصوب مجلس شورای اسلامی، می تواند بسیار گسترده تر از این باشد که جایگاه دیگری را می خواهد. برای نمونه می توان به برخی نوشتارها نگاه کرد که با این رویکرد یک قانون یا لایحه را تحلیل کرده اند.

جدول ۸-۴. تعداد قانون های مهم اقتصادی در زمینه هر یک از مولفه اسلامی بودن اقتصاد

شماره	عنوان قانون	تعداد	درصد
۱	قانون های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه عدالت	۹	۱۰,۵
۲	قانون های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه تامین اجتماعی	۱۵	۱۸
۳	قانون های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه سلامت اقتصادی و نبود تباهی و فساد	۱۰	۱۱,۵
۴	قانون های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه قانون گرایی	۹	۱۰,۵
۵	قانون های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه رشد و توان تولید	۳۲	۳۸
۶	قانون های مهم مصوب مجلس شورای اسلامی در زمینه رعایت آموزه های اسلامی	۱۰	۱۱,۵
۷	جمع	۸۵	۱۰۰

پیوست‌ها

پیوست ۱: اشاره روش شناسی

بر پایه تعریف، هر متغیری می‌تواند اندازه‌ای را به خود بگیرد که این اندازه (در چارچوب یک داده واقعی) می‌تواند در واقعیت وجود داشته باشد، ولی گاهی، اندازه‌هایی را که متغیرها بر پایه تعریف به خود می‌گیرند، در واقعیت یافت نمی‌شوند و باید روش‌هایی برای اندازه‌گیری این متغیرها ساخته شود. روش اندازه‌گیری یک (هر) متغیر را که نمادین شده باشد و اندازه-های آن با یک عدد پایه ثابت ضرب شده باشد، «شاخص» می‌گوییم. شاخص‌ها از ترکیب دو یا چند داده واقعی به‌دست می‌آیند و اندازه و یا تغییرهای معیارگذاری شده متغیرها را نشان می‌دهند.

هر شاخصی برای کاربردهایی ساخته می‌شود. خوب بودن شاخص به توان آن شاخص برای به‌کارگیری در راستای هدف‌هایی (کاربردهایی) است که شاخص برای آنها ساخته شده است. هر شاخصی برای فراهم کردن توانایی اندازه‌گیری متغیر ویژه‌ای ساخته می‌شود. این شاخص برای خوب بودن باید دو ویژگی اصلی و چند ویژگی فرعی را داشته باشد. دو ویژگی اصلی چنین هستند:

۱. متغیر تعریف شده، بهترین نشان‌دهنده ویژگی‌های گوناگون برای پدیده موضوع شاخص باشد.

۲. مقیاس اندازه‌گیری آن، کاراترین مقیاس برای اندازه‌گیری پدیده موضوع شاخص باشد. ویژگی‌های فرعی نیز چنین هستند:

✓ ترکیب داده‌ها و شاخص‌ها به نشان‌گری شاخص بیافزاید و از این نگاه بهترین روش ترکیب به‌کار برده شود.

✓ روشن بودن داده‌ها و زیرشاخص‌ها برای اندازه‌گیری آنها.

✓ امکان‌پذیری اندازه‌گیری از نگاه وجود داده‌ها، دسترسی به داده‌ها یا توان گردآوری داده‌ها.

✓ ساده بودن روش اندازه‌گیری.

✓ توانایی مقایسه با دیگر مشاهده‌ها.

✓ و مانند اینها.

طراحی و ساخت یک شاخص، گام‌ها و بایسته‌هایی دارد که چون در این گزارش شاخصی

نو‌ارایه می‌شود، نگاهی کوتاه به گام‌های اصلی ساختن یک شاخص و بایسته‌های هر گام می‌کنیم.

۱. پایه‌های روش‌شناختی شاخص

برای ساختن یک شاخص نیازمند آن هستیم که ساخت موضوعی را که برای آن در پی ساختن شاخص هستیم، روشن کنیم تا بتوانیم برای آن با منطقی استوار شاخص بسازیم. چارچوب نظری برای هر پدیده می‌تواند ساخت آن و روابط میان آن پدیده و پدیده‌های دیگر را روشن کند. در باره موضوعی که می‌خواهیم برای آن شاخص بسازیم، نیازمند چارچوب نظری هستیم که ساخت پدیده را روشن کند. ساخت پدیده به مولفه‌هایی می‌گوییم که با هم ترکیب شده‌اند و آن پدیده را ساخته‌اند که می‌تواند دربرگیرنده چگونگی ترکیب و رابطه درونی مولفه‌ها نیز باشد. برای ارایه نظریه یا تدوین چارچوب نظری از روی نظریه‌های موجود، پایه‌ها و پیش‌فرض‌ها نیز می‌توانند مهم باشند. در موضوعی مانند دین و باورهای دینی، این پایه‌ها بسیار مهم‌تر هستند.

هر چارچوب نظری بر پایه یک یا ترکیبی از چند نظریه ساخته می‌شود که در موضوعی مانند اقتصاد اسلامی به‌ویژه موضوع اسلامی بودن اقتصاد، پیش‌فرض‌ها می‌تواند بر آن چارچوب اثر بیشتری داشته باشد. بر این پایه در چارچوب نظری این موضوع، باید اصل‌هایی که این چارچوب و نظریه‌های پایه آن بر آن اصل‌ها پی‌ریزی شده‌اند را نیز روشن کنیم و با استناد به آنها چارچوب نظری را تدوین کنیم.

۲. تعیین مولفه‌های شاخص

بر پایه آنچه درباره چارچوب نظری گفتیم، می‌توان از روی چارچوب نظری، مولفه‌های سازنده موضوع را روشن کنیم تا بتوانیم برای آنها در چارچوبی درخور، شاخص تعریف کنیم. در اینجا، به پدیده‌های جزئی‌تری که روی هم، پدیده کلی موضوع ساختن شاخص را می‌سازند، مولفه‌ها می‌گوییم. در این گام باید مولفه‌هایی را که نماینده خوب و گویایی از پدیده باشند برای ترکیب برگزینیم.

۳. تعریف کارکردی متغیرها

پدیده‌هایی را که اندازه (کمیت یا کیفیت) آنها از مشاهده‌ای به مشاهده دیگر تفاوت می‌کند، متغیر می‌نامیم. به سخن دیگر، چیزی که اندازه‌ها یا ارزش‌های گوناگونی را به آن می‌دهیم، متغیر نامیده می‌شود، مانند: نرخ تورم، اندازه درآمد، رشته آموزشی، سن و مانند اینها. «تعریف» گزاره‌ای است که برای نشان دادن چیستی یا به سخن دیگر، چه و چگونه بودن و ویژگی‌های یک پدیده یا واژه به کار می‌رود. تعریفی که در پی نشان دادن کارکردها و رفتار پدیده‌ها و چگونگی اندازه‌گیری آنها باشد، تعریف کارکردی (عملیاتی) گفته می‌شود (در برابر تعریف وضعی یا مفهومی). چون ما در ساختن شاخص در پی اندازه‌گیری پدیده‌ها هستیم، باید از تعریف کارکردی یاری بگیریم تا پدیده روشن باشد. ما هم پدیده اصلی را باید تعریف کنیم و هم مولفه‌هایی که آن را می‌سازند تا به روشنی بتوان آنها را اندازه‌گیری کرد.

۴. تعیین داده‌های سازنده اندازه متغیرها و تعریف کارکردی آنها

پس از اینکه متغیرها تعیین شدند و تعریف کارکردی آنها به دست آمد باید اندازه هر یک از متغیرها به دست آید. در پژوهش‌های گوناگون، جامعه آماری، ویژگی‌های خود را دارد که داده‌های آماری پژوهش، نشان‌دهنده این ویژگی‌ها است. اندازه متغیرهای پژوهش نیز از روی این ویژگی‌ها به دست می‌آید. آنچه در اینجا بسیار مهم است اینکه چگونه ویژگی‌های جامعه آماری (یا نمونه یا واحد) را اندازه‌گیری کنیم و کدام داده‌ها را برای آن به کار بگیریم. یا داده‌های هر متغیر (برای هر یک از مولفه‌ها) از پیش گردآوری شده است یا پژوهشگر می‌بایست آنها را گردآوری کند.

با نگاه به اینکه می‌توان متغیرها را به دو دسته شمارشی و کیفی جدا کرد، داده‌های ویژگی‌های جامعه یا واحد بررسی نیز دو گونه است و برای هر یک از اینها نیز دو گونه مقیاس هست.

الف. اندازه‌گیری کیفی که با دو گونه مقیاس انجام می‌شود: ۱. مقیاس اندازه‌گیری اسمی و ۲. مقیاس اندازه‌گیری ترتیبی.

ب. اندازه‌گیری شمارشی نیز با دو مقیاس انجام می‌شود: ۱. مقیاس اندازه‌گیری فاصله‌ای و ۲. مقیاس اندازه‌گیری نسبی.

اینکه کدام شیوه اندازه‌گیری به کار برده شود، به تعریف متغیر بستگی دارد. اگر تعریف متغیر با پایه ویژگی‌های شمارشی باشد، مقیاس‌های اندازه‌گیری شمارشی و اگر تعریف متغیر

با پایه ویژگی‌های کیفی باشد، مقیاس‌های اندازه‌گیری کیفی به کار برده می‌شود. بر این پایه نیز داده‌های ما یکی از این چهار گونه خواهند بود. کاراترین مقیاس، مقیاس اندازه‌گیری نسبی است که بر روی اندازه متغیر آن هرگونه کار آماری و ریاضی انجام شدنی است. دیگر مقیاس‌ها از این ویژگی برخوردار نیستند و کمترین توانایی را مقیاس اندازه‌گیری اسمی دارد. بر این پایه اگر بتوان متغیرها را بر پایه ویژگی‌های شمارشی تعریف کرد و داده‌های شمارشی برای آنها به دست آورد بهتر خواهد بود.

۵. تعیین چگونگی ترکیب متغیرها

می‌توان عددها را به شیوه‌های گوناگونی ترکیب کرد. برای ترکیب‌ها نیز می‌توان عملیات گوناگون ریاضی را به کار برد. در شاخص سازی این عملیات به صورت‌های گوناگون و بر پایه نیاز و تعریف شاخص‌ها انجام می‌شود. در این ترکیب‌ها می‌توان اندازه‌های ثابتی را در جایگاه پارامتر برای هر یک از داده‌های شاخص به کار برد. این پارامترها نیز می‌تواند به شیوه‌های گوناگون تعیین شود. بر پایه این نکته‌ها و بر پایه روش‌ها و نیازها، روش‌هایی برای ترکیب داده‌های شاخص‌ها ساخته شده است. می‌توان روش‌های ترکیب داده‌های شاخص‌ها را به دو دسته جدا کرد. در ادامه این دو دسته توضیح داده می‌شوند.

الف. روش‌های ترکیب پارامتری

در روش‌های ترکیب پارامتری، برای هر یک از داده‌های شاخص یک عدد ثابت در جایگاه ضریب در نظر گرفته می‌شود که این ضریب می‌تواند برای هر گروه از داده‌ها عدد ویژه‌ای باشد که هنگام ترکیب، اندازه این گروه داده در آن عدد ضرب می‌شود و پس از آن ترکیب انجام و شاخص ساخته می‌شود. به سخن دیگر در این روش، گروه داده‌های شاخص با یک بردار طول ثابت از تعداد پارامترها شاخص‌بندی می‌شوند. پایه ایجاد این ضریب‌ها آن است که چنین برداشت می‌شود یا فرض می‌شود که این گروه‌های داده‌ها ارزش برابر ندارند و یا ترکیب ساده آنها نشان‌دهنده ویژگی‌هایی نیست که به آن نیاز است. بر این پایه دو گونه پارامترگذاری انجام می‌شود.

۱. پارامترگذاری با ضریب نابرابر. در این روش که پارامترگذاری به شیوه‌های گوناگون انجام می‌شود، به هر یک از گروه داده‌ها یک ضریب داده می‌شود. این ضریب اندازه ارزش و اهمیت

آن گروه داده را در شاخص نشان می‌دهد. پایه این روش، باور و یا فرض نابرابر بودن ارزش و اهمیت هر گروه داده در شاخص است. روش‌های گوناگونی برای تعیین این ضریب‌ها به کار برده می‌شود که نمونه آنها روش رگرسیونی، روش سنجش دیدگاه متخصصان، روش دلفی، روش نشست تعاملی، روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی، روش تحلیل عاملی و مانند اینها هستند.

۲. پارامترگذاری با ضریب‌های برابر. این روش پارامترگذاری به شیوه‌های گوناگون انجام می‌شود و در آن فرض بر این است که ترکیب ساده شاخص‌ها (عامل‌ها یا داده‌ها) ویژگی‌هایی را نمی‌دهد که نیاز است شاخص داشته باشد و باید ترکیب ویژه‌ای انجام شود تا نیاز را برآورده کند. هدف این شیوه‌ها ارزش‌گذاری گروه داده‌ها نیست. هدف فراهم کردن شاخص شمارشی ویژه است که نیاز را برآورده کند. به سخن دیگر در این شیوه‌ها، داده‌ها برای ترکیب، نخست استانداردسازی می‌شوند. بر این پایه در این روش برای هر گروه داده‌ها یک ضریب ثابت دیده می‌شود. نمونه این روش‌ها چنین هستند: استانداردسازی شاخص بر پایه یک عدد ویژه (که عدد پایه نامیده می‌شود)، استانداردسازی بر پایه عدد ۱۰۰، استانداردسازی بر پایه سال پایه و مانند اینها.

ب. روش ترکیب ناپارامتری

در روش ترکیب ناپارامتری، داده‌های شاخص، بی‌ضریب ترکیب می‌شوند. در این روش ترکیب داده‌ها، با همان اندازه خام (خالص) داده‌ها انجام می‌شود و شاخص ساخته می‌شود. به سخن دیگر در این روش، بی‌هرگونه ضریبی شاخص‌بندی انجام می‌شود و فرض بر این است که داده‌ها (مولفه‌ها یا زیرشاخص‌ها) وزن یکسانی دارند.

این روش گونه‌ای گزینش میان داده‌ها (مولفه‌ها یا زیرشاخص‌ها) و چگونگی به کارگیری شیوه‌های اندازه‌گیری ریاضی هستند. این روش به علت گوناگونی عملیات ریاضی و چگونگی برگزیدن داده‌ها، برای هر بررسی ویژه‌ای می‌تواند به گونه ویژه به کار گرفته شود و نام ویژه‌ای بر آن شاخص گذاشته شود. بیشتر اینها شاخص‌های ساده هستند. شاخص‌هایی که از روش‌های ترکیب ناپارامتری به دست می‌آید، بیشتر به نام خود شاخص شناخته می‌شوند و روش ترکیب آنها، یک روش کلی دانسته نمی‌شود، زیرا اینها بر پایه کاربرد و یا تعریف، ترکیب شده‌اند، مانند شاخص‌های درآمد سرانه، تولید ناخالص داخلی، خالص صادرات، تراز پرداخت-ها، نسبت شهرنشینی و مانند اینها.

در پایان این گام ما باید به یک الگو (مدل) برای ترکیب داده‌ها برسیم که در این مدل همه مولفه‌ها و شیوه ترکیب آن روشن شده باشد.

۶. گردآوری داده‌ها

پس از اینکه الگو یا مدل شاخص ساخته شد، باید داده‌های متغیرهای الگو گردآوری شوند. داده‌ها یا از پیش از سوی نهادهای دیگر گردآوری شده و در سندهای گوناگون در دسترس هستند یا پژوهشگر آنها را از جامعه برداشت و گردآوری می‌کند. کم هزینه‌ترین روش‌های گردآوری داده‌ها، روش‌های اسنادی است، ولی همیشه داده‌هایی که نیاز است، در سندها یافت نمی‌شوند. در این هنگام به‌دست آوردن داده‌ها، زمان و هزینه بیشتری می‌برد. روش‌های گردآوری داده‌ها اینها هستند:

۱. روش اسنادی
۲. روش مصاحبه و پرسشنامه
۳. روش مشاهده
۴. روش آزمون

۷. اندازه‌گیری شاخص

پس از این گام‌ها، برای اینکه بتوان متغیر را به کار گرفت، تنها اندازه‌گیری شاخص می‌ماند. در عملیاتی کردن این گام‌ها می‌توان همه عملیات ریاضی و آماری را به کار گرفت. بر این پایه، پس از ساختن شاخص‌ها باید به اندازه‌گیری آنها پرداخت. یادآوری این نکته نیز به جا است که شاخص‌ها را در دو دسته از هم جدا می‌کنند.

۱. شاخص ساده، شاخصی است که از ترکیب چند داده (کمیت) واقعی ساخته می‌شود و از یک تعریف ساده به دست می‌آید.
۲. شاخص مرکب، شاخصی است که از ترکیب دو یا چند شاخص دیگر ساخته می‌شود و تعریف آن دربر گیرنده چند تعریف ریزتر نیز می‌شود.

پیوست ۲. منابع داده‌ها

داده	تهیه کننده داده	ماخذ
شاخص فقر	بانک جهانی	گزارش آماری سالیانه بانک جهانی
تبعیض بین منطقه‌ای در بودجه دولت	عزتی، ۱۳۹۱	تبعیض بین منطقه‌ای در ایران
نابرابری جنسیتی	سازمان ملل	گزارش توسعه انسانی سازمان ملل
شاخص توسعه انسانی	سازمان ملل	گزارش توسعه انسانی
درصد پرداخت از جیب هزینه‌های سلامت	مرکز آمار ایران	سالنامه آماری
درصد پوشش بیمه‌های هزینه‌های درمانی	مرکز آمار ایران	مرکز آمار ایران سالنامه آماری
ضریب نفوذ تامین اجتماعی	مرکز آمار ایران	سالنامه آماری
درصد خانوارهای تک نفره	مرکز آمار ایران	سالنامه آماری
نرخ طلاق به ازدواج	مرکز آمار ایران	سالنامه آماری
نرخ تورم	بانک مرکزی ج.ا.ا.	شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی
نرخ بیکاری	مرکز آمار ایران	سالنامه آماری
شاخص جرم‌های رخ داده	قوه قضاییه	به نقل از پایاننامه دکتری، ملکی، ۱۳۹۳
شاخص کنترل فساد	بانک جهانی	گزارش آماری سالیانه بانک جهانی
حاکمیت قانون	بانک جهانی	گزارش آماری سالیانه بانک جهانی
آزادی اقتصادی	موسسه فریزر	شاخص آزادی اقتصادی
شاخص کیفیت قانون	بانک جهانی	گزارش آماری سالیانه بانک جهانی
درآمد ملی سرانه	بانک مرکزی ج.ا.ا.	حساب‌های ملی
نسبت تسهیلات قرض‌الحسنه به کل	بانک مرکزی ج.ا.ا.	حساب‌های ملی
نسبت سپرده‌های قرض‌الحسنه به کل سپرده‌ها	بانک مرکزی ج.ا.ا.	حساب‌های ملی

پیوست ۳. پرسشنامه سنجش نظر متخصصان اقتصاد اسلامی درباره اسلامی بودن اقتصاد ایران

ردیف	موضوع	پرسش	سال ۱۳۹۴					
			۱۰۰ درصد	بیش از ۸۰ درصد	تا ۶۰ درصد	تا ۴۰ درصد	تا ۲۰ درصد	کمتر از ۲۰ درصد (هیچ صفر)
۱	فساد اداری	به نظر شما اکنون چند درصد از مدیران و کارکنان دولتی فساد دارند (رشوه، اختلاس، اخلاقی و ...).						
۲		به نظر شما امروز، چند درصد از مردم برای کار خود در ادارات دولتی از رشوه، پارتی بازی و مانند اینها استفاده می‌کنند.						
۳	واجب‌های مالی دینی	به نظر شما در حال حاضر، چند درصد از مردم که به آنها خمس تعلق می‌گیرد، خمس می‌دهند.						
۴		به نظر شما در حال حاضر، چند درصد از مردم که به آنها زکات تعلق می‌گیرد، زکات می‌دهند.						
۵		به نظر شما در حال حاضر، چند درصد از مردم که به آنها فطریه، کفاره و مانند اینها تعلق می‌گیرد، آن را می‌پردازند.						
۶	بازار	به نظر شما در حال حاضر، چند درصد از فروشندگان کالا و خدمت کم‌فروشی می‌کنند.						
۷		به نظر شما در حال حاضر، چند درصد از مردم به حلال و حرام درآمد خود توجه می‌کنند و می‌کوشند، از درآمد حرام پرهیز کنند.						
۸		به نظر شما در حال حاضر، چند درصد از مردم می‌کوشند به قراردادهای خود (حتی با زیان) پایبند باشند.						
۹	ربا	به نظر شما در حال حاضر، چند درصد از مردم از رباخواری صریح پرهیز می‌کنند.						
۱۰		به نظر شما در حال حاضر، چند درصد از مردم از هرگونه ربا و شبهه ربا پرهیز می‌کنند.						

سال ۱۳۹۴					پرسش	موضوع	ردیف
					به نظر شما در حال حاضر، چند درصد از قراردادهای موجود در جامعه با ربا آمیخته است.		۱۱
					شما نظام مالیاتی امروز کشور را چند درصد اسلامی می‌دانید.	نظام‌های اقتصادی	۱۲
					شما نظام پولی امروز کشور را چند درصد اسلامی می‌دانید.		۱۳
					شما بازار سرمایه امروز کشور را چند درصد اسلامی می‌دانید.		۱۴
					شما نظام تولید امروز کشور را چند درصد اسلامی می‌دانید.		۱۵
					شما نظام مصرف امروز کشور را چند درصد اسلامی می‌دانید.		۱۶
					به نظر شما امروز، چند درصد از قوانین و مقررات جامعه با اقتصاد اسلامی سازگار است.		۱۷
					شما اقتصاد امروز کشور را چند درصد اسلامی می‌دانید.		اقتصاد کشور
					به نظر شما چند درصد از مردم ایران، اقتصاد ایران را اسلامی می‌دانند.	۱۹	
					به نظر شما نظام اقتصادی کشورهایی مانند سوئد و فنلاند چند درصد از نظام اقتصادی ایران اسلامی تر است.	۲۰	

In the name of God

Islamic Economic Report of I. R. Iran 2015

**Tarbiat Modares University
Economic Research Institute**

Morteza Ezzati, PhD.

2016

Islamic Economic Report of I.R.Iran 2015

Tarbiat Modares University
Economic Research Institute

Morteza Ezzati, Ph.D.

ISBN:978-964-6230-55-2

9 789646 230552